

Катерина Шапкива Коцевска
Елена Димушевска
Неда Чаловска Димовска

Трошоци за одгледување деца во Северна Македонија: реалност, предизвици и препораки (2025)

Импресум

Издавач

Фондација Фридрих Еберт – Канцеларија Скопје
Бул. 8-ми Септември, 2/2-5, Скопје
Северна Македонија
skopje@fes.de

Одговорно лице за содржина и редакција

Катерина Шапкова Коцевска - авторка
Елена Димушевска - авторка
Неда Чаловска Димовска - авторка

Контакт

Петер Хурелбринк – Директор на ФЕС, Канцеларија Скопје
peter.hurrelbrink@fes.de

Ваљон Садики – Програмски Менаџер
valon.sadiki@fes.de

Уредник

Неда Чаловска Димовска

Лектор

Инда Савиќ Костова

Дизајн и подготовка

КОНТУРА

Ул. „Митрополит Теодосиј Гологанов“ 132
1000 Скопје, Р. Северна Македонија

Ставовите изразени во оваа публикација не се нужно ставови на Фондацијата Фридрих Еберт (ФЕС). Комерцијалната употреба на материјалите објавени од FES не е дозволена без писмена согласност од ФЕС. Публикациите на ФЕС не смеат да се користат за цели на изборна кампања.

Скопје 2025

© Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.

ISBN 978-608-270-018-2

Дополнителни публикации на Фондацијата Фридрих Еберт можете да се најдат тука:

↗ www.fes.de/publikationen

Катерина Шапкова Коцевска

Елена Димушевска

Неда Чаловска Димовска

Трошоци за одгледување деца во Северна Македонија: реалност, предизвици и препораки (2025)

Содржина

Извршно резиме	3
Вовед и цели на истражувањето	4
Методологија на истражување	5
Осврт врз релевантната литература	7
Теоретски и практични концепти за утврдување на трошоците за одгледување дете	7
Видови трошоци	7
Фактори кои влијаат врз висината на трошоците за одгледување на деца	8
Методологии за пресметка на трошоците за деца	8
Други приватни трошоци кои не се на товар на родителите	9
Неколку понови истражувања и проценки на трошоците за растење деца	9
Правна рамка во Северна Македонија	11
Закон за заштита на децата (ЗЗД)	11
Права од детска заштита	12
Закон за социјалната заштита	13
Закон за локалната самоуправа	14
Закон за основното образование	14
Закон за средното образование	15
Закон за учебници за основно и средно образование	15

Тековна состојба	16
Резултати од истражувањето за трошоците за одгледување деца во Северна Македонија	20
Трошоци за деца на возраст од 0 до 2 години	22
Трошоци за деца на возраст од 3 до 6 години	27
Трошоци за деца на возраст од 6 до 14 години (основно образование)	29
Трошоци за деца на возраст од 15 до 18 години (средно образование)	33
Невидливи трошоци, видливи потреби: Родителски искуства со грижа за дете со попреченост	37
Синтеза на резултатите од анкетите и фокус групите	39
Просечен годишен трошок за дете на возраст од 0 до 2 години ..	39
Просечен годишен трошок за дете на возраст од 3 до 6 години ..	39
Просечен годишен трошок за дете на возраст од 7 до 14 години (основно образование)	40
Просечен годишен трошок за дете на возраст од 15 до 18 години (средно образование)	40
Заклучни согледувања	42
Препораки	45
Препорака: Дополнување на Анкетата за потрошувачка на домаќинствата во Северна Македонија	45
Препорака: Редовно и навремено објавување на индикаторите за сиромаштија	45

Препорака: Унапредување на правната рамка и критериумите за пристап	45
Препорака: Воведување универзален детски додаток и проценка за „Минимална кошничка за грижа на дете“	45
Препорака: Подобрување на пристапот до предучилишна грижа	47
Препорака: Реализација на концептот за бесплатно образование	47
Препорака: Развивање програми за згрижување на деца во основно образование до 10-годишна возраст	47
Препорака: Бесплатен спорт	47
Препорака: Училиштен оброк	47
Препорака: Поддршка за дигитална достапност	48
Препорака: Ревизија на додатоките за новороденчиња	48
Препорака: Зголемена висина на издршката за деца	48

Извршно резиме

Анализата за трошоците за одгледување дете ги разгледува постојните политики за финансиска поддршка на семејствата со деца во Република Северна Македонија и го оценува нивното влијание врз животниот стандард и детската сиромаштија. Анализата укажува дека во Република Северна Македонија недостасува национална проценка на трошоците за одгледување дете и систематизирана податочна база за расходите што домаќинствата ги издвојуваат за децата. Оваа празнина во податоците ја ограничува можноста за креирање политики засновани на докази и доведува до арбитраност во распределбата на социјалната поддршка.

Иако правната рамка предвидува повеќе форми на парична поддршка (детски додаток, посебен додаток, еднократна помош за новороденчиња, родителски додаток и др.), износите се ниски, административно утврдени и без поврзаност со реалните трошоци за растење дете. Повеќето права се достапни и можат да ги користат само домаќинства со многу низок приход, сите други домаќинства со умерени, но недоволни приходи често остануваат исклучени од системот на поддршка.

Постои изразен јаз меѓу законските одредби и секојдневната реалност, особено кај самохраните родители, семејства со повеќе деца и домаќинства во рурални средини. Дополнително, образованието и предучилишната грижа, иако формално бесплатни, генерираат значителни скриени трошоци за учебници, материјали, хигиена и дигитална опрема. Недостигот на јавни градинки и висината на приватните трошоци дополнително ги оптоваруваат семејствата, а пристапот до услуги за деца со попреченост останува ограничен и финансиски тежок. Ова особено негативно влијае на жените, кои сè уште се примарните обезбедувачи на грижа за децата и семејните обврски, што придонесува да излегуваат или воопшто да не се вклучуваат на пазарот на труд.

Клучни препораки:

1. **Воспоставување национална проценка на трошоците за деца** преку дополнување на Анкетата за потрошувачка на домаќинствата и редовно објавување на индикаторите за сиромаштија.
2. **Ревизија на правната рамка и праговите за пристап** – да се прилагодат на реалните животни трошоци и да се воспостави врска меѓу висината на додатоците и возраста/потребите на детето.
3. **Воведување универзален детски додаток** како мерка за намалување на детската сиромаштија и зајакнување на социјалната сигурност.
4. **Дефинирање „Минимална кошничка за грижа на дете“** – методолошка проценка на основните месечни трошоци за храна, хигиена, здравје, образование и домување.
5. **Подобрување на пристапот до предучилишна грижа** преку проширување на капацитетите, стандардизација на трошоците и поддршка за ранливи семејства.
6. **Реализација на концептот на бесплатно образование** – унифицирање политики за учебници, униформи и хигиенски материјали.
7. **Субвенционирање на дигитален пристап и техничка опрема** за ученици од семејства со ниски приходи.
8. **Зголемување на еднократната помош за новороденчиња** во согласност со реалните пазарни трошоци.

Вовед и цели на истражувањето

Во услови на зголемени трошоци за живот и високи стапки на сиромаштија, особено меѓу семејствата со деца, постои суштинска потреба од развивање политики за социјална заштита засновани на докази. Во Северна Македонија, достапните статистички податоци укажуваат на тоа дека домаќинствата со зависни деца, особено самохраните родители и семејствата со повеќе деца, се меѓу најпогодените од сиромаштија. Податоците од 2022 година покажуваат дека стапката на сиромаштија е највисока кај домаќинствата кои се составени од двајца возрасни и три или повеќе издржувани деца (45,6 %); самохраните родители со издржувани деца (41,6 %) и домаќинствата со издржувани деца (27,2 %). Од друга страна, најниска стапка на сиромаштија е забележана кај самечките домаќинства (еден возрасен член на возраст од повеќе од 65 години) 4,1 %, самиците (7,2 %) и самците (11,2 %).

Сепак, државните институции сè уште немаат развиено сеопфатна и валидирана методологија за проценка на трошоците за растење дете по возраст, што претставува клучна пречка во креирањето ефикасни и праведни политики за поддршка на семејствата.

Во земјата постојат неколку категории на поддршка за заштита на децата, како што се детски додаток,

образовен додаток и еднократен додаток за новороденче, но износот на овие бенефиции е утврден без претходна детална проценка на трошоците за згрижување дете според неговата возраст. Дополнителен проблем претставува и тоа што најголем дел од овие права може да ги остварат само семејства во екстремна сиромаштија.

Овој документ има за цел да предложи јасна и применлива методолошка рамка за анализа на трошоците за подигање дете во Северна Македонија, по различни старосни категории – од раното детство до полнолетство. Документот се надоврзува на претходни анализи и методологии на оваа тема спроведени во различни држави. Предложената методологија се заснова на комбинација од анализи на постојната регулатива и достапни податоци, преглед на меѓународни методолошки пристапи, примарно собирање податоци преку онлајн анкета и фокус групи со родители, како и квантитативна и квалитативна анализа на собраните информации. Анализата придонесува кон создавање основа за носење социјално одговорни политики кои ќе ги адресираат реалните потреби на децата и семејствата, со посебен фокус на подобрување на економската благосостојба и намалување на сиромаштијата.

Методологија на истражување

Главните истражувачки прашања кои се бидат одговорени во оваа студија се следниве:

- Кои се просечните трошоци за одгледување дете во Северна Македонија според возрастни групи (0 – 2, 3 – 6, 6 – 14 и 15 – 18 години)?
- Кои категории трошоци (прехрана, облека, здравство, образование, станбени трошоци, транспорт и друго) претставуваат најголем товар за семејствата во различни фази од развојот на детето?
- Каква е разликата во трошоците за дете помеѓу различни типови домаќинства?
- Како постојната правна и институционална рамка (вклучувајќи ги додатоците и надоместоците) одговара на реалните трошоци за одгледување дете?
- Кои се добрите меѓународни практики во пресметување на трошоците за дете и како тие можат да се адаптираат на македонскиот контекст?
- Какви се ставовите и искуствата на родителите во однос на трошоците за грижа и воспитување на децата и нивната способност да ги покријат овие трошоци?
- Кои конкретни мерки може да ги преземе државата за подобрување на економската благосостојба на децата и семејствата, врз основа на утврдените трошоци?

При анализата користевме повеќе методи и тоа:

- Деск истражување: анализа на релевантните закони и подзаконски акти со кои се уредуваат различните додатоци и надоместоци за издржување на деца во Република Северна Македонија.
- Споредбена анализа на искуства и најдобри практики за пресметка на трошоци за дете врз основа на достапни податоци во публикации, трудови и истражувања и најдобри практики при пресметка на трошоците за дете.
- Експлоративна анализа на податоци собрани преку анкета со родители, спроведена во периодот јули – септември 2025 година, која

се однесува на трошоците што ги имаат родителите и старателите при одгледувањето на децата, во комбинација со наоди од фокус групи со родители. Онлајн анкетата беше пополнета од 646 испитаници. Во септември и октомври беа организирани четири фокус групи со родители на деца од различни возрасти (предучилишна, основно и средно образование), како и посебна фокус група со родители и старатели на деца со попреченост. Овој комбиниран пристап ги спои квантитативните податоци од анкетата со квалитативните согледувања од фокус групите, овозможувајќи поцелосно разбирање на актуелните расходи, предизвиците и потребната поддршка за овие семејства.

- Податоци за цените на хигиенските производи, храната и опремата кои се потребни за деца на најрана возраст (0 – 2 години). Конкретно, врз основа на претходно утврдена листа од страна на истражувачкиот тим, беа анализирани пазарните цени на пелените, различни бебешки производи (влажни марамчиња, бебешки шампони, бебешки креми, цуцли, шишиња за млеко), адаптирано млеко. Дополнително, беше идентификуван и распонот на пазарните цени на различни артикли од бебешка опрема (бебешко креветче, бебешка количка, транспортер, седиште за автомобил).

Ова е првична студија на оваа тема, за која нема доволно податоци, па затоа пристапот кој се користеше и при самата подготовка на методологијата, е пристап карактеристичен за „експлораторно истражување“, односно истражување на нешто што за прв пат се истражува или пак, не е доволно проучено. Експлораторно истражување во општествените науки се однесува на истражувачки пристап кој има за цел да испита одреден проблем или појава кога таа не е доволно разбрана или кога постои малку постојно знаење за темата. Овој тип истражување често претставува прв чекор во поширок истражувачки процес, осмислен за да генерира нови идеи, хипотези или прашања, наместо да дава конечни одговори. Главната цел на експлораторното истражување е да

се добијат увид и подлабоко разбирање на темата, да се идентификуваат клучните варијабли и да се откријат обрасци што можеби претходно не биле забележани.

Оттука, самиот методолошки пристап не предвиде репрезентативно истражување, што претставува одредено ограничување на истражувањето, кое треба да биде земено предвид при интерпретацијата на резултатите. Дополнително, прашалникот беше составен во најголем дел од затворени прашања со однапред понудени одговори, без простор за дополнителни објаснувања или индивидуални коментари. Овој пристап овозможи полесна обработка и споредба на податоците, но го ограничи увидот во контекстуалните нијанси и специфичните искуства на семејствата.

При презентирањето на податоците беа користени повеќе техники кои се користат во експлоративните истражувања и тоа:

- *Пресметка на дескриптивни статистики* (просек, најчеста фреквенција) и дисперзија на податоците (минимум, максимум, распределба на трошоци по старосни групи и типови семејства и др.)
- *Визуализација на податоци* – беа користени различни видови графички прикази, како временски серии, столбести дијаграми, пита графикони и др.
- *Содржинска анализа* – при систематизирање и категоризирање на одговорите од фокус групите, со цел идентификација на повторливи теми, загрижености и ставови на родителите.

Осврт врз релевантната литература

Теоретски и практични концепти за утврдување на трошоците за одгледување дете

Не постои универзална дефиниција, ниту единствена методологија за пресметка на трошоците за одгледување дете. Изборот на концептот кој ќе се користи и соодветната методологија, зависи од целите на проценката. Во основа, пристапите се фокусираат на фактички издатоци на родителите, или на минималните потреби потребни за одржување на социјално прифатлив стандард на живот.

Трошоците за дете се мултидимензионални и ги опфаќаат директните парични издатоци, индиректните трошоци поврзани со искористено време и изгубени приходи, како и јавни и други приватни придонеси. Притоа, станува збор за категорија која зависи од повеќе фактори, како, на пример, возраст на детето, бројот на деца, состав и тип на домаќинството, регионални разлики, сезонски фактори и др.

Поради можноста за субјективност при изборот на категории кои се вклучуваат во пресметката, релевантноста и применливоста на секоја емпириска пресметка мора да биде во контекст на поставените цели и намена на јавната политика за поддршка на домаќинствата со деца.

Видови трошоци

Во литературата постојат повеќе концепти за утврдување на трошоците за деца. Еден пристап за класифицирање на трошоците е поделба на трошоците на директни трошоци, индиректни трошоци и нематеријални трошоци¹. Директните трошоци ги опфаќаат паричните издатоци што се плаќаат директно за детето. Во оваа група се вбројуваат трошоци за храна, облека, образование, здравство, играчки и сл. Индиректните трошоци се трошоци што

произлегуваат поради присуството на детето, но не се плаќаат директно за него. Оваа група трошоци се практично опортунитетни трошоци од имањето дете и можат да бидат проценети преку износот на пропуштените приходи од намалено работно време, дополнително време за надзор, повисоки режиски трошоци и сл. Третата група трошоци се трошоци кои е тешко да се квантифицираат бидејќи опфаќаат трошоци од физичка и емотивна природа, како, на пример, неудобност, стрес, губење на слободно време и сл. Вообичаено оваа група трошоци се исклучени од емпириските пресметки.

Од аспект на тоа кој го поднесува товарот за трошоците, истите ги делиме на приватни и јавни трошоци. Приватните трошоци ги снесат родителите, семејството или приватни организации (на пр., приватни фондации), додека јавни трошоци се трошоци кои ги покрива државата (централната или локалните власти).

Наредно, може да се направи разлика и меѓу фактичките трошоци за одгледување дете и минимални трошоци. Фактичките трошоци го одразуваат она што семејствата навистина го издвојуваат и ги рефлектираат варијациите во потрошувачкото однесување, приходите, бројот и возраста на децата, како и регионалните и сезонските услови. Овие трошоци служат за процена на реалниот товар на домаќинствата и за анализа на дистрибуцијата на издатоците помеѓу различни групи. Од друга страна, минималните трошоци претставуваат нормативна, „потребна“ кошница на добра и услуги која обезбедува социјално прифатлив минимален стандард на живот за детето и семејството, вклучувајќи јасно определени количества и квалитет на храна, облека, образование, хигиена и основни активности. Овој концепт е посебно е корисен при дефинирање прагот на адекватност на доходот и за одредување мерки и политики од

¹ Англ. intangible costs.

социјална природа. Разликата меѓу фактичките и минималните трошоци е информативна и е корисна да се оцени дали постои ризик од недоволно задоволување на потребите на семејствата или домаќинствата користат стоки и услуги кои го надминуваат минималниот стандард. Притоа, во споредбата неопходно е да се користат и контролни фактори, како, на пример, големината и структурата на домаќинството, влијанието на семејните приходи, достапните јавни мерки за поддршка и др.

Фактори кои влијаат врз висината на трошоците за одгледување на деца

Во литературата се сретнуваат различни фактори кои ја обликуваат висината на трошоците за одгледување деца.²

- **Приход на семејството** – Вкупниот паричен износ што семејството го троши за одгледување на децата, вообичаено се зголемува при зголемување на семејниот приход, но уделот од приходот кој троши на децата се намалува.
- **Приходи на детето (учество во работна активност)** – Како што детето заработува или ја зголемува својата финансиска самостојност, дел од трошоците може да се префрли од родителите на детето.
- **Возраст на детето** – Трошоците обично варираат со возраста. На пример, постојат високи иницијални трошоци за новороденчиња (опрема, дохрана, нега и др.). Исто така, трошоците поврзани со образовни потреби на тинејџерите се значајни.
- **Број на деца во семејството** – Поради постоење на економии од обем, трошокот за секое дополнително дете е понизок од трошокот за претходното дете, освен кога се надминува капацитетот на постојните средства.
- **Возраст и пол на сите деца** – Комбинацијата на возраста и полот влијае на можноста за споделување ресурси (на пр., споделена детска соба) и на специфични трошоци.
- **Временски момент на проценката** – Инфлацијата, сезонските варијации и долгорочните промени во стандардите го менуваат релативниот износ на трошоците преку време.

- **Место (локација)** – Регионалните разлики во цени, особено за домување и услуги, значително ги менуваат трошоците.
- **Тип на семејство** – Единечни родители и двојки, или семејства со проширено домаќинство, имаат различни приходи, економии на обем и поделба на трошоци.
- **Деца со попреченост или хронична болест** – Потребите и трошоците се често многу повисоки и по непредвидливи за овие случаи.
- **Културни практики** – културата може да диктира дополнителни трошоци (на пр., подароци, специфични диети или ритуали).

Методологии за пресметка на трошоците за деца

Постојат повеќе методологии за пресметка на трошоците за одгледување деца. Методологиите се разликуваат во зависност од тоа дали станува збор за трошоци кои се на товар на родителите, други приватни трошоци кои не се на товар на родителите и трошоци кои ги покрива државата.

Родителски трошоци

Родителските трошоци го претставуваат финансиското и временското оптоварување што го имаат родителите при одгледувањето деца. Во литературата постојат неколку главни методолошки пристапи за нивна пресметка:

Буџетскиот стандарден пристап (basket-of-goods) дефинира нормативна „кошница“ на добра и услуги кои обезбедуваат минимален социјално прифатлив стандард за дете. Тој се базира на потребите на детето и е транспарентен во смисла дека обезбедува јасно дефинирани претпоставки и лесно тестирање на чувствителноста при промена на составот или цените. Пристапот е корисен за поставување прагови на адекватност на доходот и за оформување социјални трансфери и политики за поддршка на семејствата. Главните недостатоци се субјективноста при изборот на вклучени стоки и услуги во кошничката и методолошките предизвици кои се јавуваат при пресметка на трошоци за споделени добра и амортизација на средствата. За да се зголеми валидноста, често се комбинира со фокус групи, експертски мислења и податоци за потрошувачка.

Анкетите за потрошувачка се пример за расходиен метод (англ. Expenditure survey). Со нив се мери реалното, фактичко дополнително трошење на семејствата за одгледување на децата преку анализа на податоците од анкети за домаќинства.

² Poland, M., & Seth-Purdie, R. (2005). Measuring the cost of children: Concepts and methodologies (Occasional Paper No. 01/05). Families Commission.

Овој метод ја избегнува субјективната алокација на споделени добра затоа што заснова проценка на разликата во вкупните изданија меѓу домаќинства со и без деца при ист животен стандард. За воспоставување еквивалентност се употребуваат различни техники и модели за побарувачка. Предноста на овој пристап е тоа што дава јасна слика за реалните издатоци и распределбата на трошоците; ограничувањата се поврзани со претпоставките за споредување на стандарди на живот и чувствителноста на резултатите на избраниот метод за еквивалентност. Најдобра практика е да се комбинираат резултатите од анкетата со други методи за проверка на робустноста на податоците.

За утврдување на индиректните трошоци, најчесто се користат симулации за **процена на пропуштената заработувачка** или долгорочните ефекти од промена на вработеноста врз основа на проекции за идните приходи и работен век на родителите. Предноста на овие модели е тоа што вклучуваат анализа на животниот циклус, влијанието на даночни и социјални политики и тестирање на „што-ако“ промени во параметрите. Главните ограничувања се чувствителноста на резултатите кон претпоставките поврзани со функционирањето на пазарот на труд, стапките на напредок во кариерата и дисконтните стапки. Овие модели вообичаено се комбинираат со регресиони модели и сценарио-анализи.

Анкетите за употреба на времето претставуваат метод за квантитативно мерење на трошоците за времето поврзано со неа на децата преку евидентирање на распоредот на активности (дневници за употреба на времето) и пресметка на нивната вредност како трошок за замена или преку процена на пропуштените приходи. Овој пристап ја опфаќа работата поврзана со децата што резултира со изгубени заработки, но го вклучува и времето кое индивидуата не може да го користи за слободни и домашни активности.

Други приватни трошоци кои не се на товар на родителите

Овие трошоци ги опфаќаат плаќањата на други приватни актери (роднини, пријатели, соседство, добротворни организации и приватни спонзори) кои во натура или пари ја намалуваат финансиската обврска на родителите. Овој вид трошоци е тешко да се квантифицираат затоа што често се нередовни, делумно невидливи и можат да бидат замена или дополнување на јавните и родителските издатоци. Во процените за распоредот на трошоците е важно да се идентификуваат и, колку што е можно, да се вклучат овие извори за да

се добие поцелосна слика за распределбата на бремето меѓу приватни и јавни актери.

Јавни расходи

Јавните расходи ја проценуваат сумата на расходите на државата наменети за деца. Овие трошоци ја вклучуваат директната финансиска поддршка во парични средства, но и услугите кои ги обезбедува државата, како здравство и образование. Постојат неколку пристапи за проценка на овој вид трошоци, но најчесто се користи расходниот метод.

Расходниот метод е сличен на методот за потрошувачка на домаќинствата кој се користи за утврдување на родителските трошоци. Овој метод ги евидентира сите историски расходи кои државата ги имала за обезбедување добра или услуги за деца.

Неколку понови истражувања и проценки на трошоците за растење деца

Робб (2019) ја анализира цената на растење на деца во САД, со посебен осврт на државата Висконсин, и служи како основа за ревизија на насоките за пресметување на издршка на деца.³ Користи расходен метод (вклучувајќи ги методите на Енгел и Ротбарт за процена на животниот стандард). Податоците кои се употребени се од анкета за расходите на потрошувачите, каде се класифицираат трошоците според возраст, доход и урбано/рурално подрачје. Анализата покажува дека трошоците растат со возраста на детето и со доходот, но процентуално опаѓаат кај побогатите семејства. Во Висконсин, постојните насоки за издршка генерално ги одразуваат реалните трошоци за семејства со до три деца, но потценуваат трошоци кај поголеми семејства. Посебно се истакнува значителниот раст на трошоците за чување и грижа за деца. Заклучокот е дека воспоставувањето праведни насоки за издршка мора да земе предвид фиксни трошоци, поделба на старателство и социоекономски разлики меѓу семејствата.

Документот „Паричен трошок за растење дете“ од Коранор, Саро и Роџерс (2015) ја анализира економската и правната основа за пресметување на издршката на деца во САД, оценувајќи ги реалните парични трошоци за растење деца во споредба

³ Robb, C. (2019). *Cost of raising children and expenditures on children*. Institute for Research on Poverty, University of Wisconsin-Madison.

со пропишаните судски износи за издршка.⁴ Авторите користат податоци од анкета за расходи за потрошувачка (Consumer Expenditure Survey) за да ги споредат трошоците на домаќинства со и без деца, применувајќи економетриски модел кој го мери *маргиналниот трошок* – односно колку дополнително троши домаќинството кога има деца, во реален износ. Ги користат методите на Енгел и Ротбарт за пресметка на животниот стандард. Главниот заклучок е дека реалните парични трошоци за одгледување деца се значително пониски од оние вградени во државните насоки за издршка, што создава финансиски дисбаланс и потенцијално чувство на неправда кај обврзаниот родител. Студијата повикува на повторна евалуација на постојните формули за издршка, заснована на реални трошоци, за да се обезбеди фер и економски оправдан систем на семејна политика.

Документот „Трошоци за одгледување деца“ од Клаус, Легет и Ванг (2009) ја проценува економската цена на растење деца во Нов Зеланд.⁵ Истражувањето користи податоци од анкета за домаќинствата (Household Economic Survey) и применува расходен пристап, кој ја дефинира цената на децата како дополнителниот трошок што го имаат домаќинствата со деца во споредба со оние без деца, но со еднаков животен стандард. Главните резултати покажуваат дека трошоците растат со приходот и возраста на детето, но нивниот удел во семејниот приход се намалува. Трошоците за одгледување тинејџери се околу 20 – 30 % повеќе од децата под 12 години, а секое следно дете чини помалку, поради постоење економии од обем. Домаќинства со понизок доход трошат околу 21 – 28 % од својот приход на едно дете, додека високодоходните околу 15 – 17 %. Студијата заклучува дека постојната формула за издршка треба да се ревидира за подобро да ги одразува реалните трошоци според приход и број на деца, со цел да се зголеми фер распределбата на финансиските обврски помеѓу родителите.

Извештајот на Европската комисија од 2009 година ја анализира економската цена на растењето деца и ефективноста на политиките за поддршка на родителството во земјите на ЕУ.⁶ Во него се обработени шест теми: мерење на трошоците за децата (директни и индиректни), видови политики за поддршка на семејствата (во пари, во натура и преку родителски отсуства), врската меѓу политиките и фертилитетот, влијанието на децата врз вработеноста на мајките и рамнотежата меѓу работа и семејство, политиките за благосостојба на децата и макроекономските ефекти од родителските политики. Главните заклучоци се дека децата претставуваат значителен финансиски товар (20 – 30 % од буџетот на домаќинството), но и дека соодветно дизајнирани политики – кои комбинираат парични надоместоци, услуги за грижа и родителски одмори – можат да ги намалат трошоците, да ја зголемат женската вработеност и да го поддржат фертилитетот. Извештајот препорачува „двостолбен систем“: универзална поддршка за сите семејства и дополнителна, насочена помош за најранливите, нагласувајќи дека инвестициите во семејни политики се долгорочно корисни за општеството, економскиот раст и еднаквоста меѓу половите.

За разлика од претходните трудови, во документот „Трошоци за растење деца“ од Сарло (2013) се користи пристапот за реален буџетски стандард (минимални расходи за деца) во Канада и САД. Авторот прави разлика меѓу трошоците за имање дете (индиректни трошоци) и трошоците за негово растење (директни трошоци).

⁴ Comanor, W. S., Sarro, M., & Rogers, R. M. (2015). *The monetary cost of raising children.* In *Economic and legal issues in competition, intellectual property, bankruptcy, and the cost of raising children* (Vol. 27, pp. 209–251). Emerald Group Publishing. (<https://doi.org/10.1108/S0193-58952015000027008>)

⁵ Claus, I., Leggett, G., & Wang, X. (2009). *Costs of raising children*. New Zealand Association of Economists Conference Paper (NZAE), Wellington. Inland Revenue Department, New Zealand Treasury.

⁶ Letablier, M.-T., Luci, A., Math, A., & Thévenon, O. (2009). *The costs of raising children and the effectiveness of policies to support parenthood in European countries*. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.

Правна рамка во Северна Македонија

Закон за заштита на децата (ЗЗД)⁷

Системот за заштита на децата во Република Северна Македонија е уреден преку Законот за заштита на децата (ЗЗД). Овој закон го дефинира начинот на кој државата, општините и другите институции се грижат за децата и обезбедуваат услови за нивен правилен раст и развој.

Заштитата на децата е организирана дејност заснована на принципот на правата на детето, како и на правата и обврските на родителите, должностите на државата и единиците на локалната самоуправа. Основната идеја е дека државата треба да обезбеди услови за грижа за децата, со што родителите – а особено мајките – ќе бидат ослободени од дел од домашните обврски за неа и воспитување, и ќе можат активно да се вклучат на пазарот на труд. Оваа мерка истовремено придонесува кон родова еднаквост и економско јакнење на семејствата, бидејќи неплатената грижа за децата најчесто ја извршуваат жените.

Главната цел на системот за заштита на децата е да се создадат услови за квалитетна грижа, неа и воспитување, кои се во најдобар интерес на детето и кои ќе го поттикнат неговиот физички, ментален, емоционален, морален и социјален развој.

Според Законот, заштитата на детето и неговите права не е само обврска на родителите и семејството, туку и на старателите, згрижувачките семејства, државните институции и локалните самоуправи.

Облиците на заштита на децата го вклучуваат згрижувањето и воспитувањето на децата од предучилишна возраст, одмор и рекреација на децата и други облици на заштита.

Згрижувањето и воспитувањето на децата од предучилишна возраст претставува облик на заштита што обезбедува неа, исхрана и воспитно-

образовни, спортски и културни активности за поттикнување на нивниот севкупен развој до вклучување во основното образование.

Одморот и рекреацијата на децата имаат за цел преку игра, активен одмор и социјализација да го унапредат нивниот психомоторен развој и способноста за соработка и почитување на разликите.

Дополнително, преку други облици на заштита се поттикнуваат талентот, креативноста и самостојноста на децата преку културни, уметнички, воспитни, еколошки и спортски активности, со што се обезбедува нивен целосен личен развој.

Во делот на **предучилишното образование**, заштитата и грижата за децата се спроведуваат преку **јавни и приватни установи – детски градинки** и **центри за ран детски развој**. Овие установи обезбедуваат згрижување, воспитание и едукација на деца од најрана возраст до поаѓање во основно училиште.

На територијата на Република Северна Македонија, згрижување и воспитување на деца од предучилишна возраст можат да вршат правни и физички лица чија основна дејност е поврзана со грижата и воспитувањето на деца. Во оваа категорија спаѓаат:

- **државни и приватни детски градинки,**
- **центри за ран детски развој,**
- **агенции за чување и неа на деца.**
- **физичко лице кое врши одредени работи од дејноста згрижување и воспитување на деца како професионална дејност**

Детските градинки можат да обезбедуваат престој и исхрана и за деца над шестгодишна возраст, односно до наполнети десет години.

Кога во некое место нема јавна градинка, а постои интерес од родителите, Законот дозволува формирање група од најблиската градинка или склучување договор за јавно-приватно партнерство

⁷ Службен весник бр. 23/2013, 12/2014, 44/2014, 144/2014, 10/2015, 25/2015, 150/2015, 192/2015, 27/2016, 163/2017, 21/2018, 198/2018, 104/2019, 146/2019, 275/2019, 311/2020, 294/2021, 150/2022 и 236/2022

со приватни установи што обезбедуваат згрижување на деца од предучилишна возраст.

Права од детска заштита

Законот за заштита на децата утврдува повеќе видови парична и непарична поддршка:

- **Детски додаток**

Детскиот додаток е парична помош што им се исплаќа на семејствата за покривање дел од трошоците за раст и развој на децата до 18 години.

Правото на детски додаток зависи од материјалната состојба на домаќинството. Го остваруваат семејства чиј просечен месечен приход по член на домаќинството во последните три месеци не надминува 6.800 денари, зголемени според бројот на членови во семејството.

Висината на додатокот зависи од бројот и возраста на децата:

- За едно дете на училишна возраст – 1.000 денари месечно.
- За две или повеќе деца на училишна возраст – 1.600 денари месечно за сите деца.
- За едно дете кое не е на училишна возраст – 1.200 денари месечно.
- За две или повеќе деца кои не се на училишна возраст – 1.900 денари месечно за сите деца.
- Ако во семејството има деца и на училишна и под училишна возраст, додатокот изнесува 1.600 денари месечно за сите деца.

Овие износи се усогласуваат секоја година со порастот на трошоците на живот, според податоците на Државниот завод за статистика.

- **Посебен додаток**

За дете со попреченост до 26 години живот се обезбедува посебен додаток како паричен надоместок. Висината на посебниот додаток изнесува 6.170 денари.

Износот на посебниот додаток се зголемува за 50 % и изнесува 9.254 денари за самохран родител кој има дете со попреченост до 26 години живот.

Износот на посебниот додаток се зголемува за 25 % и изнесува 7.711 денари за материјално необезбедени родители, кои се корисници на

гарантирана минимална помош кои имаат дете со попреченост до 26 години живот.

Износите за овие групи се усогласуваат со порастот на трошоците на живот за претходната година објавени од Државниот завод за статистика, во јануари за тековната година.

- **Еднократна парична помош за новороденче** (за прво и второ дете)

Еднократна парична помош за новороденче се обезбедува на семејство за прво и второ новородено дете. Висината на еднократната парична помош за прво новороденче изнесува 5.000 денари, а за второ новороденче изнесува 20.000 денари и се усогласува со порастот на трошоците на живот за претходната година објавени од Државниот завод за статистика.

- **Родителски додаток**

Родителски додаток за дете остварува мајка за своето трето живородено дете. Ова право го остварува мајката доколку вкупниот просечен приход на семејството на мајката е понизок од висината на минималната нето-плата утврдена за претходната година.

Родителскиот додаток за трето дете се исплатува месечно, за период од десет години, во висина од 8.048 денари, која усогласува со порастот на трошоците на живот за претходната година објавени од Државниот завод за статистика.

- **Додаток за образование**

Додаток за образование се обезбедува заради покривање на дел од трошоците на домаќинството поврзани со образованието на децата.

Висината на додатокот за образование изнесува 700 денари месечно за ученик во основно образование и 1.000 денари месечно за ученик во средно образование во текот на учебната година, односно годишниот износ на додатокот за образование за основно образование во учебна година по дете изнесува 8.400 денари, а за средно образование во учебна година по дете изнесува 12.000 денари.

Исплатата на додатокот за образование се врши во четири еднакви износи од по 2.100 денари на корисникот на правото на додаток за образование за дете во основно образование, а од по 3.000 денари на корисникот на правото на додатокот за образование за дете во средно образование, по завршување на секој од мерните периоди.

Висината на додатокот за образование се усогласува со порастот на трошоците на живот за претходната година, објавени од Државниот завод за статистика.

Право на додаток за образование има домаќинство со дете кое е на редовно школување во основно или средно образование, чии вкупни просечни месечни приходи се во висина до прагот за пристап на правото на додаток за образование, кој е поставен на 6.800 денари, а кој се зголемува за секој член на домаќинството за коефициент од еквивалентната скала.

- **Додаток за партиципација**

Во зависност од материјалната состојба на семејството се обезбедува партиципација во трошоците за згрижување и воспитание и одмор и рекреација на деца во јавна установа за деца.

Правото на партиципација се остварува за дете на кое материјалната состојба на семејството е нарушена поради претрпена природна непогода (пожар, поплава, земјотрес и друго).

Правото на партиципација во трошоците за згрижување и воспитание на деца од предучилишна возраст се обезбедува за самохрани родители кои се корисници на гарантирана минимална помош чии деца се згрижени во јавна установа за деца – детска градинка.

Висината на правото е еднаква на цената на услугата во јавната установа за деца што ја плаќа родителот.

Закон за социјалната заштита⁸

Дејноста на социјалната заштита се обезбедува преку остварување права на парична помош од социјална заштита и обезбедување социјални услуги и други мерки утврдени со овој закон. Социјалната заштита се остварува и преку преземање мерки и активности во вработувањето, стипендирањето, домувањето, заштита на семејството, заштита на децата, здравствената заштита, воспитанието и образованието и во други области во согласност со со закон.

Законот за социјална заштита ги предвидува следниве права на парична помош од социјална заштита кои се важни во контекстот на истражувањето:

- **Гарантирана минимална помош**

Право на гарантирана минимална помош има домаќинство кое е материјално необезбедено и нема во сопственост имот и имотни права од кои може да се издржува. За материјално необезбедено се смета домаќинство чија вкупна просечна висина на сите приходи на сите членови на домаќинството по сите основи е пониска од висината на утврдената гарантираната минимална помош. Основицата за пресметување изнесува 4.000 денари месечно, која понатаму се зголемува за одреден коефициент за секој член на семејството. Важно е да се напомене дека правото на гарантирана минимална помош не го исклучува користењето на правата предвидени за заштита на децата, во согласност со со Законот за заштита на децата.

- **Надоместок на плата за скратено работно време**

Правото на надоместок на плата за скратено работно време поради неѓа на детето со попреченост и најтешки облици на хронични заболувања, утврдено со Законот за работните односи, родителот го остварува во центарот за социјална заштита, без оглед на возраста на детето.

Висината на надоместокот изнесува 50 % од просечната нето-плата на родителот за претходната година, но најмногу до 50 % од просечната нето-плата во Република Северна Македонија за претходната година, објавена од Државниот завод за статистика.

- **Траен надоместок**

Право на траен надоместок има згрижувач кој згрижувал лице во своето семејство и родител кој се грижел за детето со попреченост.

Висината на трајниот надоместок изнесува 8.000 денари месечно, усогласена со порастот на трошоците на живот за претходната година објавени од Државниот завод за статистика.

- **Еднократна парична помош**

Еднократна парична помош или помош во натура се доделува на лице или на семејство кое се нашло во состојба на социјален ризик, како и на лице и семејство заради претрпена природна непогода или епидемија и подолго лекување во здравствена установа на член на семејството.

Еднократна парична помош може да биде одобрена до 30.000 денари за задоволување на потребите на лице или семејство кое се нашло во положба

⁸ Службен весник на РСМ, бр. 104 од 23.5.2019 година

на социјален ризик, а која може да остави трајни последици заради претрпена природна непогода (земјотрес, поплава, пожар), епидемија и смрт на член на семејството, – лице кое има потреба од оперативен зафат или подолго лекување во здравствена установа во странство и – станбено необезбедено лице корисник на гарантирана минимална помош и тоа лице неспособно за работа, како помош во обезбедување на нужно сместување.

Износот на еднократната парична помош може да изнесува до 15.000 денари за потребите на лице – жртва на семејно насилство за обезбедување на итна заштита и згрижување.

Износот на еднократната парична помош може да изнесува до 12.000 денари за задоволување на потребите на лице или семејство кое се нашло во положба на социјален ризик во случај на подолго лекување во здравствена установа, како и за лице – жртва на семејно насилство за остварување право на здравствена заштита и медицински третман.

Износот на еднократната парична помош може да изнесува до 4.500 денари за задоволување на потребите на лице или семејство кое се нашло во положба на социјален ризик кој не остава трајни последици.

Лице кое до 18-годишна возраст имало статус на дете без родители и без родителска грижа, односно по престанување на старателството, а најмногу до 26-годишна возраст, има право на интервентна еднократна парична помош во висина до 180.000 денари, заради вклучување во социјалната средина.

Закон за локалната самоуправа⁹

Според Законот за локалната самоуправа, општините имаат значајна улога во областа на социјалната заштита и заштитата на децата. Тие се надлежни за:

- основање и управување со детски градинки,
- финансирање, инвестирање и одржување на овие установи,
- спроведување социјална грижа за лица со попреченост, деца од еднородителски семејства и деца на улица,

- обезбедување услови за воспитание и образование на деца од предучилишна возраст,
- подигање на свеста на населението,
- домување на лица со социјален ризик,
- основање, финансирање и администрирање на основни и средни училишта, во соработка со централната власт,
- организирање превоз и исхрана на ученици и нивно сместување во ученички домови,
- спортот и рекреацијата – развој на спортот и рекреативните активности, организирањето на спортски приредби и манифестации; одржувањето и изградбата на објекти за спорт, поддршка на спортски сојузи.

Ова значи дека општините не само што можат да ги поддржат различните категории семејства во општината и да формираат градинки и училишта, туку и се одговорни за нивното тековно функционирање, одржување и подобрување на условите, како и за организирање превоз и исхрана на ученици и нивно сместување во ученички домови.

Во делот на економскиот развој, општините имаат надлежност да ја водат локалната економска политика, да даваат поддршка за развој на малите и средните претпријатија, како и да поттикнуваат претприемништво на локално ниво. На овој начин, тие придонесуваат за подобрување на животниот стандард на семејствата и создавање подобри услови за грижа за децата.

Закон за основното образование¹⁰

Како еден од основните столбови на училишниот систем, воедно и на самиот Закон за основно образование е дека секое дете има право на бесплатно и квалитетно основно воспитание и образование во основно училиште.

Финансирањето на основното образование во Република Северна Македонија се врши главно од Буџетот на државата, во согласност со со Законот за буџетите, Законот за извршување на буџетот и Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа. Средствата се распределуваат на општините преку блок дотации и наменски дотации, врз основа на утврдена формула која најчесто зависи од бројот на ученици, но може да вклучува и други показатели. Општините потоа ги распределуваат овие средства

⁹ Службен весник на РСМ бр. 5/2002 и 202/2024

¹⁰ Службен весник на РСМ бр. 161/19, 229/20, 3/25 и 74/25

на основните училишта во своето подрачје за реализирање на воспитно-образовниот процес и за потребите на учениците, особено на оние со попреченост, за кои се издвојуваат дополнителни средства. Покрај тоа, општините можат да го надополнат финансирањето со сопствени средства или со други извори како донации, подароци и легати, а училиштата можат да прибираат ограничени средства од родители за конкретни намени (како униформи, осигурување, литература и сл.), кои мора да се користат строго наменски и според правилата определени од министерот. Врз основа на вака дефинираните законски одредби, произлегува дека доколку општината одлучи во училиштето да се носат униформи, општината може да оваа финансиска обврска да ја префрли на родителите.

Во однос на превозот на учениците, Законот за основно образование предвидува право на организиран и бесплатен превоз ако местото на живеење е оддалечено најмалку два километри од најблиското основно училиште. Учениците со попреченост и лицата за нивна придружба имаат право на бесплатен пристапен превоз без оглед на оддалеченоста и пристапноста на нивното место на живеење до основното училиште. Во делот на оброкот на училиште, Законот јасно прецизира дека основното училиште може да организира најмалку еден оброк во текот на престојот во училиштето, но трошоците за оброкот ги плаќа родителот, односно старателот. Во случаите кога родителот, односно старателот е примател на гарантирана минимална помош, трошоците за оброкот може да ги надомести основачот на училиштето.

Закон за средното образование¹¹

Средното образование е задолжително и се остварува во средни училишта кои се организираат како јавни средни училишта (средно општинско училиште, односно средно училиште на Градот Скопје и државно средно училиште) и приватно средно училиште. Во Законот за средно образование како одредена поддршка на учениците и родителите се предвидува:

- бесплатен пристапен превоз за учениците со попреченост и лицата за нивна придружба,
- бесплатен превоз за ученици на кои местото на живеење им е оддалечено најмалку 2,5

¹¹ Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 67/04, 55/05, 113/05, 35/06, 30/07, 49/07, 81/08, 92/08, 33/10, 116/10, 156/10, 18/11, 42/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13, 41/14, 116/14, 135/14, 10/15, 98/15, 145/15, 30/16, 127/16, 67/17 и 64/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 229/20, 78/25 и 132/25

километри од средното училиште во кое ученикот е запишан, доколку е запишан во средно училиште надвор од својата општина затоа што таму нема соодветно образование, сите места во локалните училишта се пополнети и нема слободен ученички дом за сместување,

- обезбедување образовна асистенција,
- обезбедување образовни медијатори,
- ослободување од плаќање на трошоците за вонредни ученици кои се упатени во воспитно-поправни установи и казнено-поправни установи и кои образованието го стекнуваат по пат на полагање испити според наставен план, наставна програма и испитна програма во средното училиште,
- ослободување од плаќање на трошоците за вонредни ученици со попреченост кои имаат проценка за попреченост од системот за проценка на лица со попреченост и образованието го стекнуваат преку индивидуален образовен план.

Закон за учебници за основно и средно образование¹²

Земајќи предвид дека основното и средното образование се задолжителни, а според законската рамка и бесплатни, учебниците се исто така предвидени како бесплатни за сите ученици.

¹² Службен весник на РСМ, бр. 3 од 3.1.2025 година

Тековна состојба

Во Република Северна Македонија сè уште не е воспоставена специјализирана проценка на трошоците за одгледување дете, ниту систематска анализа на животниот стандард на домаќинствата со деца. Најчесто користени истражувања и индикатори за приказ на животниот стандард во земјата се информациите кои произлегуваат од Истражувањето за потрошувачката на домаќинствата и Лаекен индикаторите на сиромаштија.

Истражувањето за потрошувачката на домаќинствата (Анкета за потрошувачката на домаќинствата) има за цел да прибере податоци за просечните расположливи средства, висината на употребените средства според намената на потрошувачката, количествата на прехранбени и други артикли наменети за лична употреба, како и податоци за снабденоста на домаќинствата со некои потрошни добра.¹³ Статистичкото истражување за потрошувачката на домаќинствата го спроведува Државниот завод за статистика секоја година.¹⁴

Податоците во ова истражување се врши со анкета лице во лице, при што податоците се собираат со два метода: метод за водење дневник и метод на интервју на база на прашалници. Податоците за приходите се прибираат за три месеци, а трошоците се евидентираат за период од 15 дена. Податоците за трошоците се прибираат преку дневник за купени стоки и услуги кој го пополнува домаќинството. Стоките и услугите кои се вклучени во овој дневник, се организирани во согласност со СОICOP класификацијата,¹⁵ односно ги опфаќаат следните категории на стоки и услуги: храна и безалкохолни пијалаци, алкохолни пијалаци и тутун, облека и обувки, станарина, вода, електрична енергија, плин и други горива;

¹³ Домаќинство е секоја семејна или друга заедница на лица што ќе изјават дека живеат заедно и заеднички ги трошат своите приходи за намиривање на основните животни потреби (домување, исхрана и др.), без оглед на тоа дали сите членови постојано се наоѓаат во местото каде што е населено домаќинството или некој од нив определено време престојуваат во друго населено место, односно странска држава заради работа, школување или од други причини, при што престојот во странската држава не е подолг од 1 година.

¹⁴ Државен завод за статистика. ПРОГРАМА ЗА СТАТИСТИЧКИ ИСТРАЖУВАЊА 2023 – 2027 ГОДИНА, стр. 63.

¹⁵ [Microsoft Word - COICOP_2018_draft_publication](#)

покуќнина, опрема за куќа и одржување; Здравје; Сообраќај; Комуникации; Рекреација и култура; Образование; Ресторани и хотели; Останати стоки и услуги; Останати трошоци кои не се дел од личната потрошувачка. Дел од податоците кои се внесуваат во Прашалникот – замена за дневник – кој го пополнува анкетарот, се внесуваат на ниво на група, додека дел се внесуваат на ниво на класа, во согласност со СОICOP методологијата.

Податоците за приходите се прибираат преку прашалник за домаќинствата¹⁶ кој се состои од неколку секции: адресни и идентификациони податоци за домаќинството, податоци за членовите на домаќинството, податоци за станот и земјиштето, снабденост на домаќинствата со трајни и потрошни добра, податоци за здравство и други податоци.

Од исклучителна важност е да се напомене дека во делот во овој прашалник за податоци за домаќинството, се прибираат информации за вкупниот број членови, нивниот работен статус и број на издржувани лица. Меѓутоа, прашалникот не препознава колкав број од членовите на домаќинството се лица на возраст до 18 години.

Анкетата на потрошувачката на домаќинствата е од непроценлива важност да се разбере какви стоки и услуги набавуваат домаќинствата и за која намена, како и да се увидат износите на средства кои биле употребени. Во продолжение се презентирани износите на употребени средства од страна на домаќинствата за набавка на стоки и услуги во 2024 година. Податоците се дадени во форма на просечен износ на употребени средства на домаќинство за различни намени во согласност со СОICOP, и во процентуален износ во однос на вкупниот износ на употребени средства. Од табелата може да се увиди, дека во 2024 година, едно домаќинство употребило, во просек, 323.051,00 денари за набавка на добра за лична потрошувачка и за останата потрошувачка.¹⁷

¹⁶ [23-apdd.pdf](#)

¹⁷ На пример, членарини, даноци, царини, отплата на кредити и заеми, штедење и др.

Употребени средства на домаќинствата, по намена, во 2024 година

Намена	Употребени средства	%
01 Храна и безалкохолни пијалаци	164.256	50,9 %
02 Алкохолни пијалаци и тутун	18.594	5,8 %
03 Облека и обувки	18.230	5,6 %
04 Станарина, вода, електрична енергија, плин и други горива	25.663	7,9 %
05 Покуќнина, опрема за куќа и одржување	16.449	5,1 %
06 Здравје	11.526	3,6 %
07 Сообраќај	16.721	5,2 %
08 Комуникации	8.688	2,7 %
09 Рекреација и култура	3.783	1,2 %
10 Образование	735	0,2 %
11 Ресторани и хотели	14.663	4,5 %
12 Останати стоки и услуги	15.681	4,9 %
20 Останати трошоци кои не се дел од личната потрошувачка	8.062	2,5 %
ВКУПНО	323.051	100,0 %

Од аспект на намената на употребените средства, повеќе од половина од средствата (50,9 %) биле наменети за набавка на *Храна и безалкохолни пијалаци*, односно за *Станарина, вода, електрична енергија, плин и други горива* (7,9 %) и *Алкохолни пијалаци и тутун* (5,8 %). Најнизок износ на средства биле употребени за *Рекреација и култура* (1,2 %) и *Образование* (0,2 %).

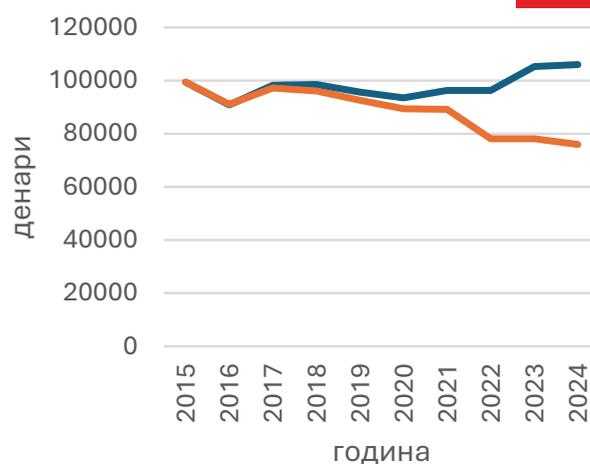
Во продолжение е претставено и движењето на просекот на висината на употребените средства на домаќинствата во периодот од 2015 до 2024 година. На сликата 1 се претставени употребените средства по домаќинство, а на наредната слика 2 се употребените средства по член на семејството.

Слика 1

— просек по домаќинство
— просек по домаќинство (2015=100)

Слика 2

— просек по член на домаќинство
— просек по член на домаќинство, 2015=100

Во периодот 2015 – 2024 година, употребените средства по домаќинство во земјата покажуваат значајни флукуации. Според тековните износи, просечната потрошувачка по домаќинство е релативно стабилна до 2021 година, по што следи остар пад во 2022, веројатно поврзан со пандемијата и економските рестрикции. Во следните години, вредностите се зголемуваат, но не го достигнуваат претходниот врв. Кога потрошувачката се коригира со индексот на трошоци за живот (2015 = 100), се забележува дека реалната куповна моќ на домаќинствата континуирано се намалува.

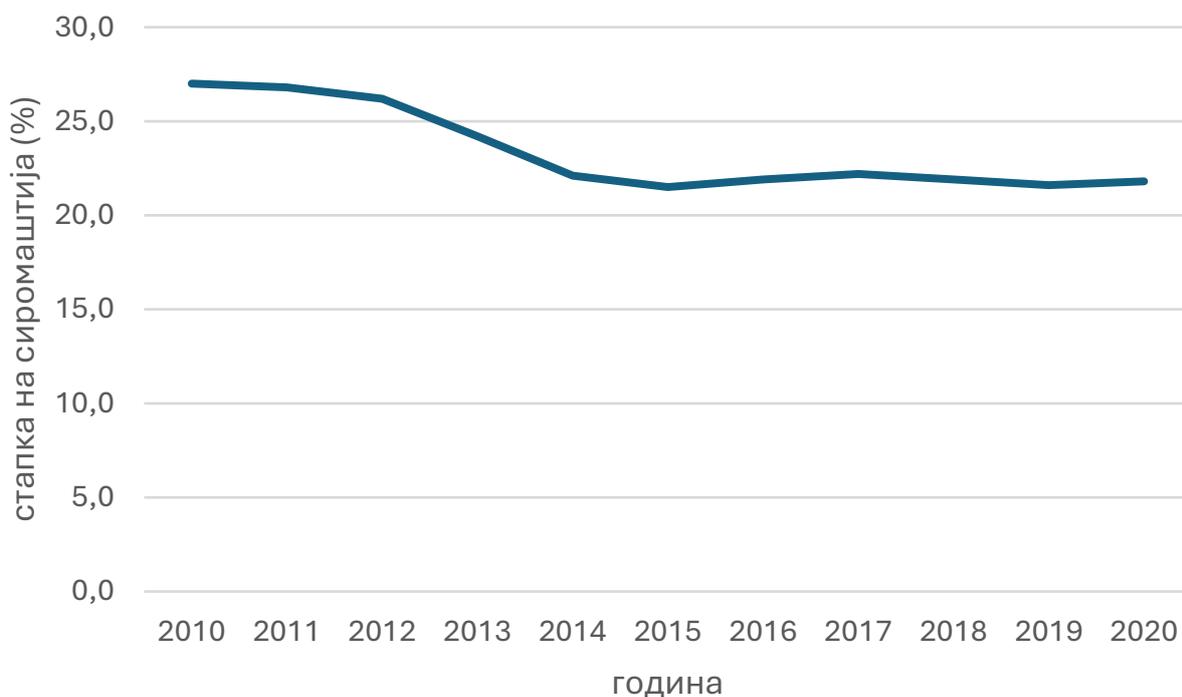
Сличен тренд има и просечниот износ на употребените средства по член на домаќинство. Иако, во номинален износ, оваа категорија покажува пораст низ целиот период, кога ќе се коригира со индексот на трошоци за живот,

забележуваме спротивен тренд на намалување на употребените средства по член на домаќинство. Ваквите движења можат да бидат интерпретирани како состојба на заслабнување на животниот стандард на граѓаните.

Дополнителен увид овозможуваат податоците за стапката на сиромаштија, но последната достапна вредност во базата Макстат на Државниот завод за статистика се однесува на 2020 година. Недостатокот од ажурирани податоци за последните години ја отежнува објективната проценка на влијанието од ценовните и економските флукуации врз животниот стандард на македонските граѓани.

Движењето на стапката на сиромаштија е прикажано на слика 3.

Слика 3
Стапка на сиромаштија во Северна Македонија

Стапката на сиромаштија бележи благ пад во периодот од 2010 до 2014 година, по што следи период на стагнација. Во 2020 година, стапката на сиромаштија изнесувала 21,8 %, што го означува бројот на лица од вкупното население кои имаат еквивалентен расположлив приход под прагот на сиромаштија.

Меѓутоа, ризикот од сиромаштија не е еднаков меѓу различните категории на граѓани. Податоците

од 2022 година покажуваат дека стапката на сиромаштија е највисока кај домаќинствата кои се составени од двајца возрасни и три или повеќе издржувани деца (45,6 %); самохраните родители со издржувани деца (41,6 %) и домаќинствата со издржувани деца (27,2 %). Од друга страна, најниска стапка на сиромаштија е забележана кај самечките домаќинства (еден возрасен член на возраст од повеќе од 65 години) 4,1 %, самиците (7,2 %) и самците (11,2 %).

Слика на сиромаштија по тип на домаќинство (2020 година)

Извор: Државен завод за статистика (Лаекенски индикатори, слика на сиромаштија по тип на домаќинство, по години)

Понатаму, според најновите податоци од Државниот завод за статистика за 2025 година, жените во земјата сочинуваат голем дел од економски неактивното население. Поточно, 44,2 % од жените кои се во работоспособна возраст, ниту работат ниту активно бараат работа. Повеќе од половина од нив не се обидуваат да се вработат поради семејни обврски или грижа за членови од семејството. За споредба, само околу 4 % од економски неактивните мажи не бараат работа од истите причини.

Анкетите за работна сила покажуваат дека повеќе од половина од економски неактивните жени се изјасниле како домаќинки, додека кај мажите оваа категорија воопшто не постои. Деталната анализа на оваа група открива дека околу три четвртини од домаќинките навистина се занимаваат со домашни работи. Второ по бројноста е нивното учество како негувателки: 12,2 % од нив се грижат за деца, а 1,2 % се грижат за возрасни лица на кои им е потребна помош. Во однос на вредноста на неплатената домаќинска работа и грижа на жените се проценува дека е 8 % од ГДП во државата¹⁸, додека времето што жените го поминуваат во неплатена работа за домаќинството и грижата се проценува дека е 25,3 % од ГДП.

Недостатокот од детски градинки кои би се грижеле за децата под 6 години директно влијае врз неактивноста на жените на пазарот на трудот и нивното економско јакнење. Официјалните податоци покажуваат дека државата има ограничен опфат на деца до шестгодишна возраст, со вкупно згрижени 36.291 дете, односно 34,5 % од децата на возраст од 0 до 6 години и 45,5 % од децата на возраст од 3 до 6 години. Ова значи дека 75.874 деца во државата остануваат невклучени во предучилишното образование во државата¹⁹.

Овие наоди ја нагласуваат потребата од таргетирано социјално мерки за семејства со деца, посебно за големи семејства и самохрани родители, како и дополнителни анализи за интензитетот и трајноста на сиромаштијата во различни типови домаќинства.

¹⁸ Финансе Тинк, 2024 година,

¹⁹ Конечен извештај за извршена ревизија на успешност „Јавни инвестиции за обезбедување капацитети и услови за детска заштита во детските градинки“ – Државен завод за ревизија, 2025 година, достапен на следниот линк: [66_Javni_investiciji_za_obezbeduvanje_kapaciteti_uslovi_zastita-detski_gradinki_2024.pdf](#)

Резултати од истражувањето за трошоците за одгледување деца во Северна Македонија

Во периодот од 15 јули до 30 септември 2025 година беше спроведена онлајн анкета наменета за родители на деца на возраст од 0 до 18 години. Целта на анкетата беше да се идентификуваат видовите и висината на трошоците со кои се соочуваат семејствата при одгледување на децата, како основа за понатамошна анализа и креирање на соодветни мерки за поддршка.

Анкетата опфати четири возрастни категории: две од предучилишна возраст (0 – 2 и 3 – 6 години), основно и средно образование. Содржеше прашања насочени кон процена на месечните трошоци за одгледување деца. Трошоците беа систематизирани во унифицирани категории: храна, облека и обувки, хигиена, лекови и

здравствени услуги, воннаставни активности, згрижување и дополнителни специфични потреби. Во зависност од возраста, прашалниците содржеа и посебни прашања, како трошоци за бебешка опрема кај најмалите, или трошоци за училишни материјали и активности кај постарите деца, а со цел да се добие попрецизна и сеопфатна слика за финансиското оптоварување на семејствата низ различни фази од детскиот развој.

Анкетата беше одговорена од страна на 646 испитаници. Повеќе информации за социо-демографските и економските карактеристики на примерокот се дадени во табелата број 2.

Табела 2

Социо-демографски и економски карактеристики на примерокот

Варијабла	Одговор	Број на одговори	%
Место на живеење	Скопје	505	78 %
	Урбано место (без Скопје)	135	21 %
	Рурално место	6	1 %
Возраст на испитаникот	До 25 години	18	2,8 %
	26 – 35 години	185	28,7 %
	36 – 45 години	340	52,6 %
	46 и повеќе	103	15,9 %
Број на деца	1	247	38,2 %
	2	333	51,5 %
	3 и повеќе	66	10,3 %
Број на полнолетни лица кои живеат во домаќинството	1	72	11,1 %
	2	451	69,8 %
	3	72	11,1 %
	4 и повеќе	51	8,0 %
Нето-месечен доход на домаќинство	До 20.000 денари	6	1,0 %
	Од 20.001 – 50.000 денари	97	15,0 %
	Од 50.001 – 80.000 денари	163	25,2 %
	Над 80.000 денари	310	48 %
	Нема одговор	70	10,8 %
Брачен статус	Во вонбрачна заедница	15	2,3 %
	Во брак	580	89,8 %
	Разведен/а или разделен/а	34	5,2 %
	Самохран родител	17	2,7 %
	ВКУПНО	646	100 %

Структурата на испитаниците според месечниот доход покажува доминантна застапеност на домаќинства со натпросечни примања, при што речиси половина (48 %) пријавиле доход над 80.000 денари. Од нив, 13 % живеат во домаќинство со повеќе од двајца возрасни членови. (236 испитаници) Иако ова може да се смета за ограничување во однос на репрезентативноста на податоците за целата популација, особено за ранливите групи, сепак, не ја поништува релевантноста на добиените наоди. Напротив, овозможува увид во искуствата и трошоците на семејства кои, и покрај овие приходи, се соочуваат со значајни финансиски оптоварувања поврзани со грижата за дете.

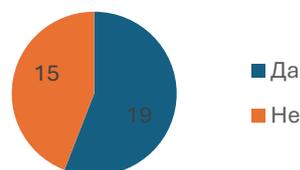
Истовремено, присуството на испитаници со доход под 50.000 денари (околу 16 %) и недостигот на одговор кај дел од учесниците (11 %) укажуваат на потребата од внимателна интерпретација на резултатите и дополнително таргетирање на идни истражувања кон ранливите групи. Оваа методолошка рамка овозможува анализа на трошоците не само како апсолутни вредности, туку и во однос на капацитетот на домаќинствата да ги поднесат, што е суштинско за проценка на потребата од социјална поддршка.

Во рамки на анкетата беше вклучено и прашање за брачниот статус на родителите, со цел да се

согледаат различните семејни структури и нивното влијание врз трошоците за одгледување деца. За испитаниците кои се изјаснија како разведени или разделени, беа поставени дополнителни прашања поврзани со постоењето на финансиска издршка за детето/децата и висината на таа поддршка. Овие податоци овозможуваат подлабоко разбирање на економската реалност на еднородителските семејства и потенцијалните нееднаквости во пристапот до ресурси. Во овој дел, вкупно 34 испитаници одговориле дека се разведени или разделени од партнерот, другиот родител на детето/децата, од кои 32 одговориле на прашањето за висината на издршката.

Слика 5

Дали добивајте финансиска поддршка/ издршка од дружиот/и родител во врска со трошоците поврзани со децето?

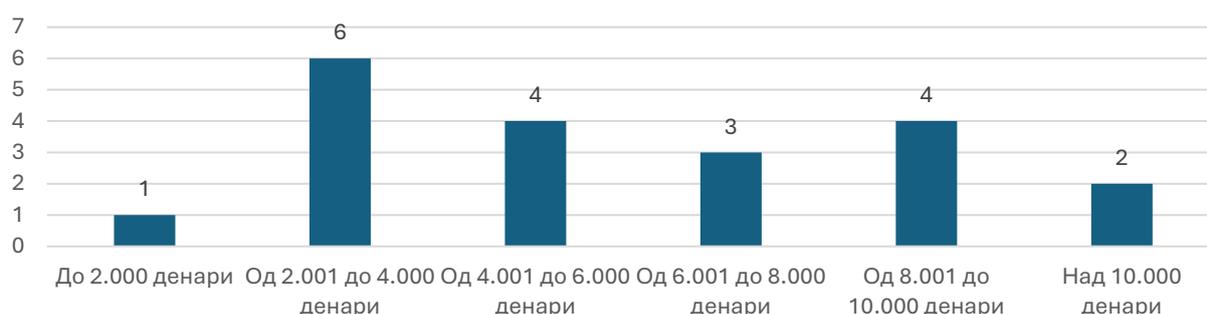

19 испитаници одговориле дека добиваат издршка, а според добиените одговори најзастапен износ е од 2.000 до 6.000 денари.

Колку изнесува месечниот износ на издршката?

Слика 6

Висина на издршка за дете

Покрај анкетата, во септември и октомври 2025 беа организирани четири фокус групи: три според возрасните категории на децата (со родители на деца на предучилишна возраст, деца во основно образование и деца во средно образование) и една фокус група со родители на деца со попреченост и атипичен развој. Во фокус групите учествуваа вкупно 36 родители. Овие дискусии овозможува дополнителен увид во категориите на трошоци и

искуствата на семејствата и домаќинствата, како и квалитативни информации за секојдневните предизвици и трошоци поврзани со одгледувањето деца.

Резултатите од онлајн анкетата и од фокус групите, сегментирани по деца на различна возраст, се објаснети во продолжение.

Трошоци за деца на возраст од 0 до 2 години

Прашалникот за трошоците за одгледување на дете кое припаѓа на оваа возрастна група беше одговорен од страна на 132 испитаници. Од нив, 48 се родители на дете до 12месечна возраст (36 % од испитаниците), 41 на дете кое навршило 1 година (31 %) и 43 се родители на дете кои има 2 години (33 % од испитаниците).

Грижа за детето

Во врска со организацијата за грижа за детето, најголем дел од испитаниците одговориле дека детето посетува државна градинка (40 % од вкупниот број), или за неговата грижа е задолжена мајката (36 % од испитаниците), што уште еднаш го потврдува неплатениот труд на жените за грижа за децата.

Подетални информации за грижата за детето во работното време се дадени во табела број 3.

Кој се грижи за Вашето дете во шекој на работното време?

Табела 3

Можни одговори	Број на испитаници	%
Ангажирано лице на кое му плаќаме (на пример дадилка)	4	3 %
Баба/дедо/друг член на семејството	17	13 %
Двајцата родители	2	1 %
Детето оди во државна градинка	53	40 %
Детето посетува приватна градинка или едукативен центар	6	5 %
Мајката	47	36 %
Таткото	3	2 %
Вкупно	132	100 %

Овој податок треба да се разгледува во контекст на возраста на децата – особено кај најмалите, каде присуството на мајката може да биде резултат на породилно отсуство или одлука за згрижување во домашни услови. Тоа делумно беше потврдено и од одговорите на прашањето кое следеше, а кое го одговараа родителите кои на претходното прашање не ја избрале градинката (приватна или државна) како одговор. Ова прашање беше

одговорено од 63 испитаници, а добиените одговори покажуваат дека во најголем дел за децата на возраст до 2 години се грижи мајката или затоа што е на породилно отсуство (13 испитаници), или затоа што е донесена одлука дека детето е мало за во градинка (30 испитаници). Останатите наведени причини поради кои детето не посетува градинка се детално излистани во табелата која следи.

Која е причината за ваквата одлука?

Табела 4

Одговори на испитаници	Која е причината за ваквата одлука?
Се чека одговор од градинка за да почне да оди.	1
Детето од два обиди за почнување во градинка завршија со тешки опструкции и кислородна поддршка, па мајката даде отказ.	1
Мајката даде отказ од работа за да го чува детето, со оглед дека нема место во градинка/нема градинка.	3
Мајката секако не работи.	5
Мало е детето за да оди во градинка.	30
Нема место во државна градинка.	4
Немаме градинка во нашето населено место.	3
Породилно отсуство.	13
Таткото секако не работи.	1
Флексибилно работно време и работни услови кои го дозволуваат тоа.	1
Често се разболува во градинка.	1
Вкупно	63

Само 4 испитаници одговориле дека за нивното дете во работно време се грижи ангажирано лице (дадилка). Притоа, 3 од нив издвојуваат износ повисок од 18.000 денари како надомест за дадилката, додека едно семејство изјавило дека одвојува износ помеѓу 6.000 и 12.000 денари. Главна причина поради која семејствата избрале ваков начин за згрижување на детето е заради тоа што детето било на мала возраст (3 одговори), или немало слободно место за упис во државна градинка (1 одговор).

Во фокус групата, родителите на деца до две години нагласуваат дека одлуката за згрижување е силно поврзана со достапноста на градинки и работниот распоред на родителите. Во рурални средини, недостигот од институционална грижа ги принудува семејствата да се потпрат на блиски роднини, додека во урбани средини, родителите често избираат домашна грижа поради возраста на детето или недоверба во институциите. Дополнително, здравствената состојба на потенцијалните негуватели (баби, дедовци) игра значајна улога во организацијата на грижата.

„Мајка ми е на инсулин, татко ми боледува – не можат да ги чуваат децата секој ден. Мораме да се организираме со сменски распоред.“ – мајка од рурална средина.

„Јас сум од рурална средина и немаме градинка во близина. Ако имаше, ќе го носевме, ама и така ќе беше проблем, треба некој да го однесе и земе.“ – татко од рурална средина.

Трошоци поврзани со градинка

Згрижувањето на детето во градинка подразбира уплата на одреден месечен износ (аконтација) оваа услуга. Вкупно 52 од 59 родителите на деца кои посетуваат градинка одговориле дека месечно плаќаат износ понизок од 2.000 денари (88 % од испитаниците). Овој одговор не претставува изненадување, имајќи предвид дека прв избор да родителите на деца од оваа старосна група е избор на државна градинка.

Меѓутоа, посетата на градинката може да предизвика да се јават и други дополнителни трошоци. Така, на пример, дополнителните трошоци за работни материјали, во просек изнесувале 1.025 денари. Овој трошок е еднократен, односно се дава на почетокот на годината, најчесто во септември.

Скриени трошоци поврзани со престојот во градинката се издатоците кои ги имаат родителите на месечна основа за набавка на хигиенски средства (влажни марачиња, пелени, брисачи, чашки и др.) Така, одговорите од анкетата покажаа дека, во просек, родители трошат 758 денари за хигиенски средства, во кои се вклучени и пелените кои ги носат во градинка. Во однос на дополнителни трошоци за други активности како фотографирање или претстави, 54 % од испитаниците одговориле дека немаат таков трошок, додека останатите одговориле дека овој трошок изнесува до 500 денари месечно.

Од фокус групата се доби податок дека иако децата до две години поретко посетуваат градинка, родителите кои сепак се одлучиле за оваа форма на згрижување, имаат и други трошоци покрај месечната аконтација. Покрај формалната уплата, родителите редовно обезбедуваат хигиенски средства (влажни марамчиња, пелени, сапуни), а понекогаш и дополнителни материјали или играчки. Овие трошоци не се секогаш предвидени и создаваат финансиски притисок, особено кај семејства со пониски приходи или повеќе деца.

„Секој месец по 1.250 денари само за пелени, плус влажни марамчиња и сапуни што ги бараат од градинка.“ – мајка на дете од 1 година.

Набавка на бебешка опрема

Набавката на бебешка опрема може да претставува сериозен удар врз домашниот буџет. Најголем дел од родителите одговориле дека купиле креветче (61 %), количка (73 %) транспортер (64 %) и седиште за во автомобил (72 %).

Табела 5

Дали користевте некој од следниве видови бебешка опрема?

Вид на опрема	Да, купив		Добив на подарок		Позајмив/ имав		Не користев		Вкупно	
	Број на лица	%	Број на лица	%	Број на лица	%	Број на лица	%	Број на лица	%
Креветче	80	61%	20	15%	31	23%	1	1%	132	100%
Количка	96	73%	19	14%	17	13%	0	0%	132	100%
Транспортер	85	64%	18	14%	26	20%	3	2%	132	100%
Седиште	95	72%	18	14%	15	11%	4	3%	132	100%

Секојдневни расходи

Редовните месечни трошоци со кои се соочуваат родителите поврзани со растењето на детето, се дадени во табелата во продолжение. Овие трошоци ги категоризираме во неколку групи: храна (за во домот и надвор од домот), облека и обувки, играчки и книги, хигиенски средства, набавка на лекови и додатоци во исхрана, користење општи здравствени услуги и воннаставни или разонодни активности (спорт, музика, училиште за рано учење, сл.). Резултатите за просечниот месечен трошок за секоја од овие основи е даден во табелата во прилог.

Табела 6

Секојдневни трошоци, на месечно ниво

Вид на трошок	Број на одговори	Просечен месечен трошок (во денари)
Храна (за во домот и надвор од домот)	129	2.833
Облека и обувки	125	1.996
Играчки и книги	119	1.391
Хигиенски средства	131	2.691
Лекови, витамини и суплементи	132	2.110

Во категоријата „Храна“, 61 % од испитаниците (79 родители) изјавиле дека месечниот трошок надминува 3.000 денари, што беше највисоката понудена вредност во прашалникот. Дополнителни 17 % (23 родители) навеле трошок меѓу 2.000 и 3.000 денари. Од друга страна, 98 испитаници изјавиле дека немаат никаков трошок во оваа категорија, што упатува дека се работи за родители на доенчиња до шест месеци, кои се хранат исклучиво со мајчино млеко.

Сличен тренд е забележан и во категоријата „Хигиена“, каде 50 % од испитаниците (65 родители) изјавиле дека месечниот трошок надминува 3.000 денари. И тука, иако не се побарани детални објаснувања, може да се претпостави дека овие трошоци се поврзани со редовна набавка на пелени и други хигиенски производи за бебиња. За разлика од нив, останатите испитаници пријавиле трошоци под 2.000 денари, што може да укажува на различна возраст на детето или на користење на алтернативни решенија. Во врска со трошоците за облека, најголем дел од родителите (67 испитаници, односно 51 %) одговориле дека набавуваат облека на секои два до три месеци, 4 % (6 одговори) купувале облека два пати годишно, 30 % од родителите (39 одговори) купуваат облека повеќе од еднаш месечно, додека 15 % од нив многу ретко купуваат облека и најчесто ја позајмуваат (20 одговори).

Родителите на деца до две години во фокус групата нагласуваат дека највисоките месечни трошоци се поврзани со храна, пелени и хигиенски производи. Особено кај доенчињата, адаптираното млеко и редовната набавка на пелени значително го отповарува семејниот буџет. Дополнително, се спомнуваат трошоци за витамини, лекови и козметика, кои се сметаат за неопходни за здравјето и негата на детето. Родителите често проценуваат дека овие категории сочинуваат најголем дел од месечните расходи. „Имам бебе, најголемите трошоци се поврзани со храната и негата 70 % за храна, 20 % за облека, 10 % за козметика и лекови.“ – татко од рурална средина.

Одмор

Во врска со потребите за одмор, резултатите покажаа дека најголем дел од родителите (61 %, 81 одговор) изјавиле дека редовно одат на летен одмор со семејството, а помал дел од нив (24 %, односно 32 одговори) одат на зимски одмор секоја година. Дистрибуцијата на одговорите за прашањата за одмор се дадени на сликата во продолжение.

Дали семејно одиш на летен / зимски одмор?

Слика 7 и 8

Основни трошоци за бебиња

Во првата година од животот, бебињата имаат интензивни и континуирани потреби кои директно се одразуваат врз домашниот буџет. Најчестите и најнеопходни трошоци се поврзани со хигиената и исхраната – конкретно, пелени, бебешки производи и адаптирано млеко. Овие производи се користат

секојдневно, а нивната цена и количина зависат од возраста на детето, здравствените потреби и можноста за доење.

Во Северна Македонија во 2025 година, цените на пелените за бебиња значително варираат според брендот, големината и бројот на парчиња во пакувањето. Табела број 7 ги прикажува приближните ценовни опсези:

Табела 7

Ценовен опсег за пелени во пакување (2025)

Големина / Тип	Број на парчиња во пакување	Ценовен опсег (МКД)
Мали пакувања	24 – 50	450 – 900
Средни пакувања	50 – 80	900 – 1.600
Големи пакувања	80 – 120	1.600 – 2.500
Мега/сет пакувања	120 – 300	2.500 – 4.200

Во просек, за едно бебе потребни се 250 – 300 пелени месечно, што носи кон претпоставката дека семејствата најчесто се ориентираат кон големи или мега пакувања. Дури и кај поевтините брендови, месечниот трошок за пелени ретко паѓа под 2.000 денари, а кај премиум производи може да достигне и 4.000 денари. Овие трошоци се особено значајни во првата година од животот, кога употребата е

најинтензивна, и претставуваат стабилен дел од месечниот буџет на семејствата со мали деца.

Цените на основните бебешки производи: влажни марамчиња, шампони, креми, цуцли и шишиња, се движат во широк опсег, зависно од брендот, пакувањето и намената. Табела број 8 ги прикажува приближните ценовни опсези:

Табела 8

Ценовен опсег за основни бебешки производи (2025)

Производ	Ценовен опсег (МКД)	Забелешки
Влажни марамчиња	80 – 300	Пакувања од 56 до 72 парчиња
Бebешки шампон	150 – 450	Зависи од формулата (без солзи, органски, рН неутрални)
Бebешки креми	180 – 600	Креми за заштита од иритации, пелени, или хидратација
Цуцли	150 – 500	Единични или двојни пакувања; силиконски или латекс
Шишиња за млеко	250 – 1.600	Пластични или стаклени; со антиколик систем, различни големини

Влажните марамчиња, бебешките шампони, креми, цуцли и шишиња за млеко се дел од секојдневната грижа за бебињата и се користат континуирано во првата година од животот. Иако поединечно не се секогаш високо ценовно позиционирани, нивната редовна употреба создава акумулирани месечни трошоци кои кај многу семејства достигнуваат **2.000 – 3.000 денари**, а понекогаш и повеќе, зависно од изборот на производи.

хигиената, удобноста и здравјето на бебето. Во контекст на семејства со ограничени приходи, тие можат да претставуваат дополнителен товар, особено кога се комбинираат со други основни потреби.

Иако генерално се препорачува хранење со мајчино млеко (УНИЦЕФ²⁰), особено во првите шест месеци од животот како најдобар начин за поддршка на здравјето и развојот на бебето,

Овие трошоци, иако често се сметаат за „помошни“, се суштински за одржување на

20 UNICEF: Breastfeeding_A_Mothers_Gift_for_Every_Child, достапна на [линкот](#)

сепак, се признава дека постојат ситуации во кои родителите делумно или целосно користат адаптирано млеко – особено кога доењето не е можно или не е доволно. Во табела 9 е прикажан ценовниот опсег за адаптирано млеко.

Табела 9

Ценовен опсег за адаптирано млеко (2025)

Тип / Пакување	Количина (грама)	Ценовен опсег (МКД)	Забелешки
Стандардна формула	400 – 500 гр	600 – 1.200	За бебиња од 0 до 6 месеци, најчесто користена
Формула за чувствителен stomak / без лактоза	400 – 500 гр	900 – 1.600	За бебиња со специфични потреби
Формула за продолжено хранење (6 – 12 месеци)	400 – 500 гр	700 – 1.300	Погодна за транзициски период кон цврста храна

Адаптираното млеко е еден од најзначајните трошоци кај бебињата кои не се доени или се хранат комбинирани. Во просек, едно бебе консумира 3 – 5 пакувања месечно, што значи дека месечниот трошок може да се движи од 1.800 до 6.000 денари, зависно од типот на формула и брендот. Кај бебиња со специфични здравствени потреби, трошоците можат да бидат уште повисоки. Овие податоци ја нагласуваат потребата од достапност и поддршка за родителите, особено во првите месеци од животот на детето.

Дополнително, кај семејствата со новороденчиња трошок е и набавката на основна бешка опрема – како креветче, количка, транспортер и седиште за автомобил — која често се набавува пред или непосредно по раѓањето на детето. Овие еднократни, но високи трошоци, дополнително го оптоваруваат буџетот во периодот кога семејствата се најчувствителни на финансиски промени.

Цените на бешката опрема²¹ во Северна Македонија во 2025 година значително варираат, но дури и основниот сет може да претставува сериозен финансиски товар за многу семејства. Табелата подолу ги прикажува приближните цени за најчесто набавуваната бешка опрема: креветче, количка, транспортер и седиште за

²¹ Опсегот на цени е добиен преку истражување и споредба на податоци од случајно избрани онлајн продавници за бешка опрема достапни на македонскиот пазар (октомври 2025).

автомобил, според понудата на домашниот пазар во 2025 година. Ценовните опсези се добиени од преглед на достапни производи во онлајн и физички продавници, и ги рефлектираат разликите во квалитет, бренд, функционалност и безбедносни стандарди. За секој тип бешка опрема е наведена минималната и максималната цена, како и кратка забелешка за факторите што влијаат врз цената.

Табела 10

Приближни цени на бешка опрема (2025)

Артикл	Ценовен опсег (МКД)	Забелешки
Бешко креветче	6.000 – 18.000	Во зависност од материјалот, дизајнот и дали вклучува душек или дополнителна опрема
Бешка количка	6.000 – 45.000	Основни модели од 6.000 денари, 3-во-1 системи од 20.000 до 45.000 денари
Транспортер (0 – 13 кг)	2.700 – 7.000	Основни модели започнуваат од 2.680 ден., посовфистицирани достигнуваат до 6.900 денари
Седиште за автомобил	6.000 – 32.000+	Цените зависат од брендот, безбедносните стандарди и функционалностите (i-Size, ISOFIX и сл.)

Овие износи покажуваат дека само основната опрема за новороденче може да надмине **20.000 денари**, што за многу семејства претставува значителен дел од месечниот или дури и кварталниот буџет. Месечните трошоци за грижа за бебе – вклучувајќи пелени, адаптирано млеко и основни хигиенски производи – претставуваат стабилен и повторувачки дел од домашниот буџет. Дури и при избор на поекономични производи, просечните месечни расходи ретко паѓаат под **5.000 денари**, а кај семејства кои користат адаптирано млеко, износот може да достигне и **8.000 – 10.000 денари**. Овие трошоци се особено чувствителни кај домаќинства со ограничени приходи, самохрани родители или семејства со повеќе деца, и укажуваат на потреба од достапност, поддршка и информираност за родителите во првата година од животот на детето.

Набавката на основна бешка опрема – креветче, количка, транспортер и седиште за автомобил – претставува значителен еднократен трошок кој најчесто се јавува пред или непосредно по раѓањето на детето. Според понудата на домашниот пазар во 2025 година, вкупниот износ

за основен сет може да надмине **20.000 денари**, а кај семејства кои избираат посоефицицирани или мултифункционални производи, трошокот може да биде и значително повисок. За многу домаќинства, оваа набавка претставува сериозен финансиски товар, особено во период кога семејствата се најчувствителни на промени во приходите и трошоците.

Трошоци за деца на возраст од 3 до 6 години

Прашалникот за трошоци за деца на возраст од 3 до 6 години беше одговорен од страна на вкупно 161 испитаник. Притоа, 39 % од нив имаат дете на 3-годишна возраст, 27 % дете на 4, односно 5-годишна возраст и 7 % имаат дете на 6-годишна возраст.

Грижа за детето

Во врска со организацијата за грижа за детето, најголем дел од испитаниците одговорија дека детето посетува државна градинка (84 % од вкупниот број). Останатите опции за згрижување (родител, друг член на семејство, ангажирано лице или едукативен центар не се често застапени. Подетални информации за грижата за детето во работното време се дадени во табела 11.

Кој се грижи за Вашето дете во шекој на работното време?

Табела 11

Можни одговори	Број на испитаници	%
Ангажирано лице на кое му плаќаме (на пример дадилка)	2	1 %
Баба/дедо/друг член на семејството	7	4 %
Детето оди во државна градинка	135	84 %
Детето посетува приватна градинка или едукативен центар	11	7 %
Мајката	5	3 %
Таткото	1	1 %
ВКУПНО	161	100 %

Двајца испитаници одговориле дека ангажираат лице за паричен надоместок да се грижи за детето. Износот на надоместокот не е точно специфициран,

но надминува 18.000 денари месечно. Како главна причина за нивниот избор навеле дека немало слободно место во државна градинка.

Кај децата од 3 до 6 години, најголем дел од родителите во фокус групата избираат државна градинка како примарна форма на згрижување, но одлуката често е водена од воспитни вредности, а не само од практични причини. Родителите истакнуваат дека градинката обезбедува структуриран образовен процес, социјализација и поддршка во развојот, и покрај тоа што некои имаат резерви околу условите. За дел од нив, воспитниот аспект е пресуден, дури и кога тоа значи дополнителен логистички или финансиски товар.

„Не би го оставила детето кај баба, иако е поевтино. Сакав да оди во градинка заради воспитниот процес.“ — мајка од урбана средина.

Трошоци поврзани со градинка

Згрижувањето на детето во градинка подразбира уплата на одреден месечен износ (аконтација) оваа услуга. Вкупно 123 од 143 родители на деца кои посетуваат градинка (државна или приватна) одговориле дека месечно плаќаат износ понизок од 2.000 денари (86 % од испитаниците). Идентично како и кај трошоците за месечна аконтација за градинка за деца на возраст од 0 до 2 години, значителен дел од децата се запишани во државна градинка.

Меѓутоа, посетата на градинката може да предизвика да се јават и други дополнителни трошоци. Така, на пример, дополнителните трошоци за работни материјали, во просек изнесувале 1.556 денари, кој е еднократен трошок, најчесто на почетокот на годината, во месец септември.

Скриени трошоци поврзани со престојот во градинката се издатоците кои ги имаат родителите на месечна основа за набавка на хигиенски средства (влажни марамчиња, бришачи, чашки и др.) и издатоците за дополнителни активности (екскурзии, прошетки, театарски претстави, фотографирање, посета на културни установи и сл.). Така, одговорите од анкетата покажаа дека, во просек, потребни се 372 денари хигиенски материјали и 327 денари за дополнителни активности.

Родителите на деца од 3 до 6 години кои посетуваат државна градинка, а кои учествуваат во фокус групата, укажуваат дека и покрај ниската месечна уплата, реалните трошоци се повисоки поради редовни барања за хигиенски средства, чаши, вода, како и учество во активности и набавка на играчки. За семејства со стабилни приходи, овие трошоци се предвидени и не се доживуваат како товар. За други, особено со само еден вработен родител, тие претставуваат значаен финансиски предизвик. Родителите истакнуваат потреба од зголемување на буџетот на градинките, со цел да се намали директното финансиско учество на семејствата.

„Минатата година моравме секој месец да издвојуваме уште по 200 – 300 денари за играчки, затоа што градинката немаше доволно.“ – родител од урбана средина.

Секојдневни расходи

Редовните месечни трошоци со кои се соочуваат родителите поврзани со растењето на детето, се дадени во табелата во продолжение. Овие трошоци ги категоризираме во неколку групи: храна (за во домот и надвор од домот), облека и обувки, играчки и книги, хигиенски средства, набавка на лекови и додатоци во исхрана, користење општи здравствени услуги и воннаставни или разонодни активности (спорт, музика, училиште за рано учење, сл.). Резултатите за просечниот месечен трошок за секоја од овие основи е даден во табелата број 12 во продолжение.

Табела 12

Секојдневни трошоци, на месечно ниво

Вид на трошок	Број на одговори	Просечен месечен трошок (во денари)
Храна (за во домот и надвор од домот)	160	1.884
Облека и обувки	157	2.086
Играчки и книги	160	1.500
Хигиенски средства	157	1.640
Лекови, витамини и суплементи	157	1.768
Воннаставни/ разонодни активности	34	1.326

Споредбено со трошоците за деца од 0 до 2 години, каде значителен дел од родителите пријавиле месечни износи над 3.000 денари во категориите „Храна“ и „Хигиена“, видливо е намалување на трошоците кај семејствата со постари деца. Просечниот пријавен трошок за храна изнесува 1.884 денари, додека за хигиена 1.640 денари. Оваа разлика укажува на тоа дека интензивните финансиски оптоварувања се јавуваат во првите две години од животот, особено кога е потребно адаптирано млеко, пелени и други основни производи за грижа. Во врска со трошоците за облека, најголем дел од родителите (82 испитаници, односно 51 %) одговориле дека набавуваат облека на секои два до три месеци, 16 % (26 одговори) купувале облека два пати годишно, 21 % од родителите (34 одговори) купуваат облека повеќе од еднаш месечно, додека 12 % од нив многу ретко купуваат облека и најчесто ја позајмуваат (19 одговори).

Кај децата од 3 до 6 години, родителите во фокус групата укажуваат на разновидни секојдневни трошоци, меѓу кои најчести се храна, облека, хигиенски средства и витамини. Иако трошоците за пелени се намалени, се појавуваат нови потреби како дополнителна облека за градинка, здрава исхрана, рекреација – тротинети, велосипеди и слично. Родителите често се обидуваат да заштедат преку размена на облека или купување на попусти, но сепак месечните трошоци остануваат значајни.

„Се трудиме да заштедиме, разменуваме облека со роднини, ама трошоците за храна и хигиена се и понатаму големи.“ – мајка на дете од 4 години.

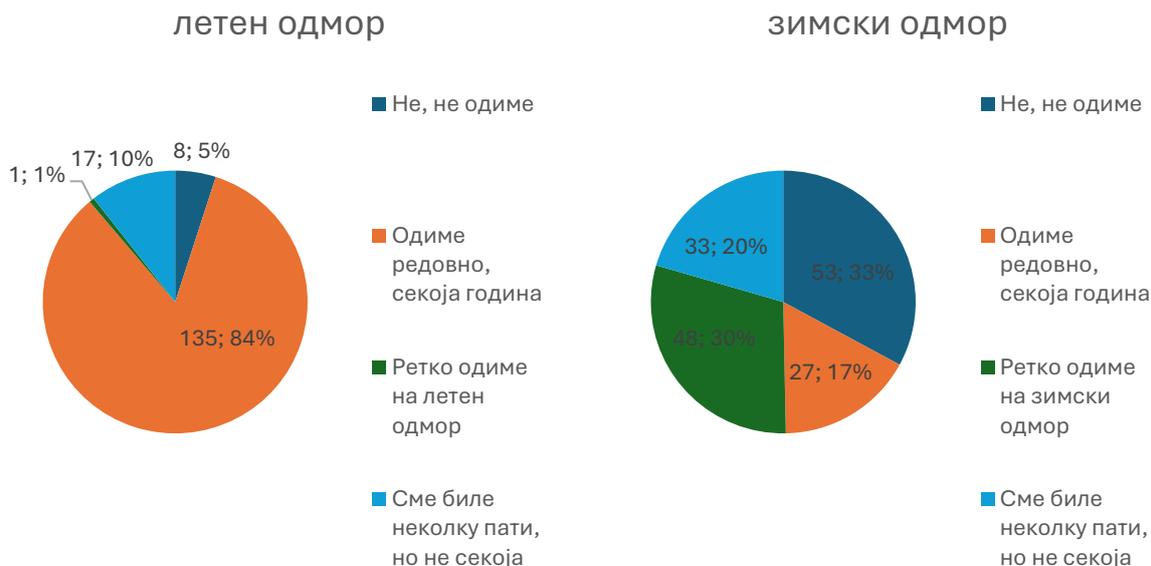
„Децата гледаат што имаат другарчињата – ако некој има нова играчка или облека, и моето сака исто. Тоа ни ги зголемува трошоците, дури и кога не е неопходно.“ – мајка на дете од 5 години.

Одмор

Во врска со потребите за одмор, резултатите покажаа дека најголем дел од родителите (84 %, 135 одговор) изјавиле дека редовно одат на летен одмор со семејството, а помал дел од нив (17 %, односно 27 одговори) одат на зимски одмор секоја година. Дистрибуцијата на одговорите за прашањата за одмор се дадени на сликата број 9 во продолжение.

Слика број 9.

Дали семејно одише на летен / зимски одмор?

Трошоци за деца на возраст од 6 до 14 години (основно образование)

Анкетата за трошоци на деца кои посетуваат основно училиште беше одговорена од страна на 285 родители. Возрасната структура на децата чии родители одговорија на анкетата е дадена во табелата број 13 во продолжение.

Возраси на децата

Табела 13

Возраст	Број на испитаници	%
6	18	6,3 %
7	40	14,0 %
8	53	18,6 %
9	29	10,2 %
10	47	16,5 %
11	30	10,5 %
12	23	8,1 %
13	23	8,1 %
14	22	7,7 %
Вкупно	285	100,0 %

Трошоци за образование и едукативни активности

Најголем дел од учениците чии родители ја одговорија анкетата се запишани во државно/општинско основно училиште (278 одговори, 97,5 %), шест деца следат настава во приватно основно училиште (2 %) и едно дете е запишано во основно училиште за деца со посебни образовни потреби (0,5 %).

Во врска со можноста за целодневен престој во училиштето, најголем дел од одговорите гласа дека училиштето нуди можност за целодневен престој, но не до крај на работното време на родителите (99 одговори, 35 % од родителите), дека училиштето нуди можност за дневен престој до крајот на работното време на родителите (87 одговори, 31 % од родителите), училиштето не нуди можност за дневен престој (67 одговори, 23 % од родителите) и дека семејството нема потреба од целодневен престој (32 одговори, 11 % од родителите).

Повторно, мајките се оние кои доминантно се грижат за децата по завршувањето на часовите споредено со татковците, во семејства каде има двајца родители, што повторно ја покажува доминантната улога на жените во грижата за децата и нивниот неплатен труд.

Кој се грижи за Вашето дете по завршувањето на часовите/дневниот престој?

Табела 14

Опција	Број на одговори	%
Ангажирано лице на кое му плаќаме (на пример дадилка)	9	5,4 %
Баба/дедо/друг член на семејството	51	30,7 %
Мајка	19	11,4 %
Мајката или таткото (разведени)	1	0,6 %
Посетува едукативен центар	10	6,0 %
Сам/сама седи дома	68	41,0 %
Татко	8	4,8 %
Вкупно	166	100,0 %

Податоците укажуваат дека најголем дел од испитаниците (41 %) го избрале одговорот „сам/сама седи дома“, што се однесува на родители на поголеми деца, над 10 години, кои живеат блиску до училиштето и можат самостојно да се вратат дома по завршување на наставата. Вториот најчест облик на грижа е преку баба, дедо или друг член на семејството (30,7 %), што укажува на силна улога на неформалната семејна поддршка. Мајката како примарен давател на грижа е присутна кај 11,4 % од случаите, а таткото кај само 5 %.

Оние лица кои одговориле дека плаќаат за згрижување на детето по завршувањето на часовите или дневниот престој во училиштето (5,4 %), во просек издвојуваат **12.500 денари** на месечно ниво.

Родителите учесници во фокус групата споделија дека организацијата на грижата за децата по завршување на часовите е еден од најчестите логистички предизвици, особено за семејства каде двајцата родители работат. Во многу случаи, грижата ја преземаат баби и дедовци, или родителите самите ги земаат децата од училиште. Се спомнува дека дневниот престој е ограничен, нема доволно места, а групите често се спојуваат, што го намалува квалитетот на грижата.

„Одам да ја земам од школо, нема место во дневниот престој, ги спојуваат групите.“ – родител од урбана средина.

Во руралните средини, родителите укажуваат дека нема организирани решенија за згрижување, што ги принудува да останат надвор од пазарот на труд.

За време на распустите, грижата се организира преку членови на семејството, но нема достапни кампови или центри кои би понудиле структурирана поддршка. Родителите укажуваат дека ова создава дополнителен товар, и логистички и емоционален.

Посебен предизвик за родителите чишто деца се во основно училиште, е грижата за детето за време на зимскиот и летниот распуст. Според добиените податоци, само тројца родители одговориле дека детето е згрижено во градинка за време на распустот, додека мнозинството одговориле дека за овој период најчесто се грижат бабата, дедото или друг член на семејството или пак, родителите. Ваквата состојба особено влијае на жените кои најчесто ја преземаат обврската за грижа на децата и нивното исклучување на пазарот од трудот, како и на самохраните родители кои се единствени во грижата за децата.

Табела 15

Грижа за децата за време на зимскиот и летниот распуст

Одговори од испитаници	Кој се грижи за Вашето дете за време на зимскиот и летниот распуст?
Камп, а потоа мајка/татко	2
Камп, баба дедо, дадилка, родителите работат од дома кога можат	4
Се снаоѓаме секој ден, кај сите по малку	1
Ангажирано лице на кое му плаќаме (на пример, дадилка)	5
Баба/дедо/друг член на семејството	113
Главна со мајка која работи од дома	1
За време на летниот распуст правиме различни комбинации (кај баба и дедо во друг град, на камп, кај дете на другарка преку ден, некогаш го носам на работа и сл.)	1
Дома со постар брат или доаѓа со мене на работа	1
Јас или ја оставам сама	1
Мајка/татко	42
Повеќе активности, камп и едукативен центар, но немате опција за маркирање на повеќе опции	1
Посетува едукативен центар	8
Посетува камп	6
Сам/само седи дома	95
Се мачиме – кој кога е слободен. Жонглираме, затоа што бабата оди во викендица, а и не може цела година да чува дете.	1
Сместено е во градинката во нашата општина	3
Вкупно	285

Трошоците за згрижување на детето за време на зимскиот и летниот период варираат во зависност на начинот на кој се организираат семејствата. Во просек, родителите кои плаќале за оваа услуга, одговориле дека на месечно ниво им биле потребни **15.000 денари** за згрижување на детето.

Дел од училиштата во земјата ги обврзуваат учениците да носат униформи за време на наставата. Вкупно 143 од 285 родители (50 %) одговорија дека нивните деца носат униформи во училиштето. Од нив, половина (71 испитаник) изјавиле дека униформите ги обезбедува училиштето, додека останатите (72 испитаници) одговориле дека имаат дополнителен трошок за набавка на униформи. Просечниот трошок за оваа намена во учебната година изнесува **1.847 денари**.

Покрај униформите, редовно на почетокот на учебната година родителите се соочуваат и со вонреден расход за набавка на потребните материјали и училиштен прибор (ранец, школски прибор, опрема по физичко, работни материјали и слично). Просечниот трошок за училиштен прибор беше пресметан и изнесува **3.044 денари**.

Родителите учесници на фокус групата укажуваат дека трошоците за униформи и училишни материјали претставуваат значаен дел од семејниот буџет, особено на почетокот на учебната година. Практиките околу униформите се разликуваат по општини: во некои места, како Битола и Теарце, униформите се задолжителни и се плаќаат од страна на родителите, додека во други, како Добриште, униформи воопшто нема.

„Во Теарце мора да земеме по две маички 700 денари мантил, 550 боди, 450 маичка, а неквалитетни се, бојата се менува, па сакаат нови секоја година.“ – родител од Теарце
 „Во Битола има униформа, ама ја плаќаме 1.300 денари.“ – родител на дете во основно училиште.

Покрај униформите, родителите купуваат и училишни материјали како тетратки, блокчиња, моливи, бои, и спортска опрема. Цените варираат, но се забележува пораст во однос на претходните години.

„Не ги купивме сите работи одеднаш, само за прибор околу 2.000 денари, без ранец.“ – родител на дете во второ одделение.

Дополнително, за предмети како Физичко и здравствено образование се бара специфична опрема, бели маички, тренерки, хеланки, што родителите мора да ги обезбедат. Во некои училишта, се собираат средства и за хигиенски

материјали и училишни потреби, по 100 до 200 денари на неколку месеци.

„Плаќаме по 100 денари на два месеци за хигиенски материјали, а 200 денари годишно за маркери и други потреби.“ – родител од Битола.

Овие трошоци, иако делуваат рутински, во збир претставуваат значителен товар, особено за семејства со повеќе деца или ограничени приходи.

Дел од домаќинствата чиишто деца посетуваат некои форми на организирани едукативни, спортски или уметнички активности по завршување на редовната настава, потребно е да издвојуваат дополнителни средства за оваа намена. Најголем дел од децата (241 испитаник, 85 %) посетуваат одредена спортска активност (фудбал, кошарка, пливање) со просечен месечен трошок од 2.038 денари. Најслаба е посетата на технички или компјутерски курсеви (60 испитаници или 21 %), каде просечниот месечен трошок изнесува 1.900 денари. Повеќе информации за овие месечни издатоци се презентирани во табела број 16.

Табела 16

Месечни расходи за ѝосејќа на организирани активности на одмор од училиштето

Вид на организирани активности	Број на одговори	Просечен месечен трошок (во денари)
Спорт (фудбал, кошарка, пливање и сл.)	241	2.038
Музички или уметнички активности	83	1.708
Јазични курсеви	175	1.916
Технички или компјутерски курсеви	60	1.900

Редовни месечни трошоци

Редовните месечни трошоци со кои се соочуваат родителите поврзани со растењето на детето, се дадени во табелата во продолжение. Овие трошоци ги категоризираме во неколку групи: оброци за училиште, материјали за настава, облека и обувки, превоз до училиште и дома, набавка на лекови и додатоци во исхрана, користење на општи здравствени услуги, дополнителни училишни активности (екскурзии, фотографии и слично), посета на приватни часови или дополнителна настава и трошоци за забава и разонода (кино, игротека, родендени, излегувања со друштво и слично).

Вид на трошок	Број на одговори	Просечен месечен трошок (во денари)
Оброци за училиште	276	2.136
Материјали за настава	275	1.263
Облека и обувки	279	2.363
Превоз до училиште и до дома	87	1.509
Лекови, витамини и суплементи, општи здравствени услуги	247	1.600
Дополнителни училишни активности	249	1.310
Приватни часови/дополнителна настава	113	2.197
Забава и разонода	274	2.217

Во врска со трошоците за облека, најголем дел од родителите (170 испитаници, односно 60 %) одговориле дека набавуваат облека на секои два до три месеци, 24 % (69 одговори) купувале облека два пати годишно, 11 % од родителите (32 одговори) купуваат облека повеќе од еднаш месечно, додека 5 % од нив многу ретко купуваат облека и најчесто ја позајмуваат (14 одговори).

Родителите од фокус групата споделија дека големи се трошоците за облека и обувки, особено патики (посебни за физичко, вежбалица или излегување), а кои се купуваат неколку пати годишно. За девојчиња, беа спомнати и трошоци за шминка, фризер, нокти, по 500 денари за третман, што се повторува месечно или двомесечно. Истакнувањето на овие категории трошоци од страна на родителите само ги потврдува стереотипните очекувања на општеството во однос на изгледот на девојчињата и жените, кој секако додава одреден товар во трошоците.

„Патико поевтини од 3.000 денари нема, а ги купуваме често, за физичко, за вежбалица, за излегување.“ – родител на девојче во повисоко одделение.

Во однос на забава и разонода, како родендени, излегувања, сезонски базари, кои се редовен дел од

животот на децата, трошоците се големи, но често остануваат невидливи во месечните пресметки. Во урбаните средини, децата бараат да се дружат во простории со музика, да одат на родендени, на кино, што создава дополнителен притисок врз семејниот буџет.

„Околу 200 евра е роденден, просторија со џубокс, храна, торта, сè.“ – мајка од Прилеп.

„За велигденски базар давам по 300 – 400 денари за материјали, и потоа си ги купуваме ние работите што сме ги направиле.“ – мајка од Македонски Брод.

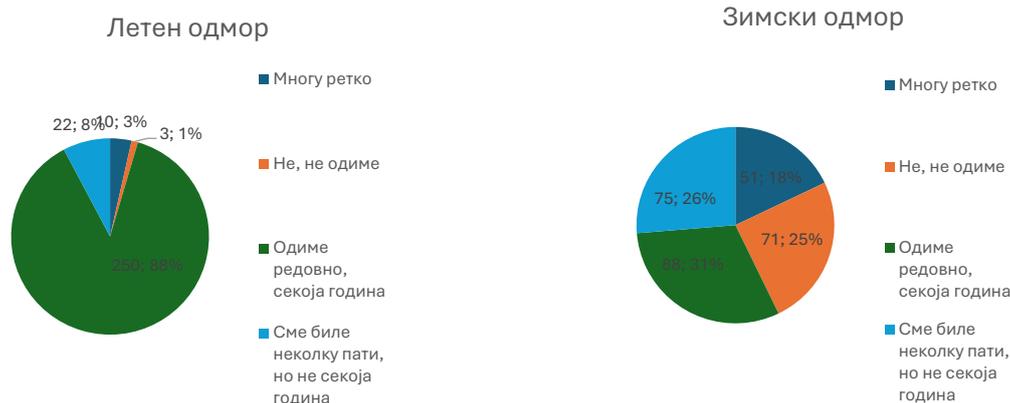
Во руралните средини, изборот на места за роденденски забави е ограничен, но трошоците за базари, екскурзии и сезонски активности остануваат присутни.

Одмор

Во врска со потребите за одмор, резултатите покажаа дека најголем дел од родителите (88 %, 250 одговори) изјавиле дека редовно одат на летен одмор со семејството, а помал дел од нив (31 %, односно 88 одговори) одат на зимски одмор секоја година. Дистрибуцијата на одговорите за прашањата за одмор се дадени на сликата во продолжение.

Дали семејно одиш на лејџен / зимски одмор?

Слика 10

Во врска со посетата на кампови наменети за ученици од основно образование, кои се организираат од страна на училиштето или други организации во текот на зимскиот период (распуст), добивме одговор од 75 родители (26 % од испитаниците) дека нивното дете посетиле ваква активност. Просечниот трошок за посета на зимски камп изнесувала **16.429 денари**. Од друга страна, поголема е посетеноста на летните кампови (143 одговори, 50 % од испитаниците), каде издатокот за посета на кампот во просек ги чини родителите **18.497 денари**.

Користење дигитални уреди

Огроман дел од родителите одговориле дека детето има потреба да користи дигитален уред (таблет, лап топ, компјутер) за учење – вкупно 240 одговори, односно 84 % од испитаниците. Од нив најголем дел одговориле дека детето има сопствен уред кој го користи (55 %), понатаму дека детето користи заеднички уред со другите членови на семејството (40 %), додека 5 % од родителите одговориле дека и покрај тоа што детето има потреба од уред, семејството не може да му обезбеди пристап поради тоа што немаат доволно финансиски средства за да го набават. Во согласност со добиените резултати, просечниот трошок за набавка на уредот изнесувал **12.391 денари**.

Дополнително, две третини од родителите (67 %) одговориле дека нивното дете има сопствен мобилен телефон. Во просек, месечната претплата за мобилниот телефон на детето ги чини родителите **505 денари**.

Трошоци за деца на возраст од 15 до 18 години (средно образование)

Вкупно 68 родители на деца во средно училиште одговорија на анкетата. Од нив, 18 се родители на дете на 15-годишна возраст (26,5 %), 20 на дете на 16-годишна возраст (29,4 %), 18 на дете кое има 17 години (26,5 %) и 12 на осумнаетгодишник (17,6 %).

Трошоци за образование и едукативни активности

Најголем дел од родителите одговориле дека нивното дете е запишано во средно државно училиште (93 %), додека само 7 % одговориле дека детето посетува приватно училиште. Во врска со превозот до училиште, најголем дел од учениците користеле јавен превоз (57 %) или патувале пеш (22 %), додека помалку од нив користеле велосипед или тротинет (12 %), автомобил (6 %) или организиран училиштен превоз (3 %).

Превозот до училиште се спомнува како важен, но не секогаш присутен трошок. Во некои општини, како Струга, родителите известуваат дека постои организиран бесплатен превоз за ученици, особено за оние од социјално загрозуени семејства. Се пријавуваат случаи во почетокот на учебната година, по што училиштата обезбедуваат превоз за дел од учениците. Сепак, иако е законска обврска, оваа поддршка не е униформна – во други средини, како Прилеп, родителите самостојно го покриваат превозот, преку јавен транспорт или приватни решенија. За семејства со повеќе деца или оние кои патуваат до специјализирани училишта, превозот може да претставува значителен логистички и финансиски предизвик.

„На почеток на годината, во секое училиште во Струга се пријавуваат социјални случаи – се обезбедува бесплатен превоз за тие деца.“ – родител од Струга.

„Во Прилеп, немаме организиран превоз, секој сам си се снаоѓа, а тоа е дополнителен трошок.“ – мајка на ученик во средно медицинско училиште.

На почетокот на училишната година, семејствата се соочуваат со трошоци поврзани со училиштето, како, на пример, набавка на ранец, училиштен прибор, работни материјали и сл. Просечниот трошок за оваа намена изнесувал **3.882 денари**.

Родителите учесници на фокус групата укажуваат дека почетокот на учебната година носи значителни трошоци, особено за школски прибор – тетратки, пенкала, блокчиња, темперни бои, и други материјали. Цените се зголемени во споредба со претходните години, а некои родители практикуваат постепено купување низ годината за да го распоредат товарот.

„Тетратка сега чинеше 200 денари, а лани беше 80. Пенкалата ги купуваме постојано, само тие ги користат.“ – мајка на ученик во гимназија.

Недостигот на учебници е еден од најчестите проблеми. Родителите често се принудени да ги фотокопираат учебниците, што создава дополнителни трошоци, кои законски треба да се покриени од страна на државата. Во некои училишта, наставниците диктираат материјал наместо да користат учебници, што го отежнува следењето на наставата.

„Имаме само 5 учебници од 13 предмети. Другите ги фотокопиравме, по 200, 380 денари.“ – родител од Струга.

Практиките за униформи се разликуваат по градови и училишта. Во некои средни училишта, униформите се задолжителни и родителите ги купуваат самостојно. Цените варираат од 800 до 1.500 денари, зависно од училиштето и структурата. Дополнително, се бара спортска опрема за Физичко и здравствено образование – патики, маички, тренерки – што се смета за посебен трошок.

„Само мантил добиваме за 800 денари, а за физичко уште патики и маичка, тоа е плус.“ – родител од Куманово.

Во врска со трошоците кои се поврзани со посетата на организирани едукативни, спортски или уметнички активности по завршување на редовната настава, најчесто застапена активност е посетата на јазични курсеви со просечен трошок од 2.059 денари месечно и посетата на спортски активности (45 одговори), за што месечно биле потребни 2.150 денари, во просек. Потоа следат музичките и уметничките активности кои создаваат просечен месечен трошок од 1.150 денари и посетата на технички или компјутерски курсеви со трошок од 1.375. Детален преглед на просечната цена за различните видови организирани активности е прикажан во табела број 18.

Месечни расходи за ѝосејџа на организирани активности надвор од училиштџе

Табела 18

Вид на организирани активности	Број на одговори	Просечен месечен трошок (во денари)
Спорт (фудбал, кошарка, пливаче и сл.)	45	2.150
Музички или уметнички активности	15	1.150
Јазични курсеви	47	2.059
Технички или компјутерски курсеви	12	1.375
Друго	20	2.100

Родителите во фокус групата споделуваат дека воншколските активности, како спорт, музика, јазички или уметност се важен дел од развојот на децата, но често претставуваат дополнителен финансиски товар. Учесството во организирани активности зависи од достапноста во локалната средина, интересот на детето и можностите на семејството. Во урбаните средини има повеќе избор, но и повисоки трошоци. Родителите често се соочуваат со дилеми дали да ги запишат децата на активности кои бараат месечна уплата, опрема или превоз.

„Сака да оди на англиски и на фудбал, ама не можеме сѐ да покриеме, само за англиски плаќаме 1.200 денари месечно.“ – мајка на дете од 16 години.

„Оди на часови по цртање кои чинат 2.000 денари месечно. Претходно одеше и на ракомет, 1.000 денари, ама секое патување сами си го плаќавме, и храната и опремата.“ – родител од урбана средина.

Во руралните средини, изборот е ограничен, а активностите често зависат од иницијативи на училиштето или локални организации. Се спомнува потребата од поголема достапност и субвенционирање на активности кои го поттикнуваат личниот развој и социјализацијата на децата од руралните средини.

Редовни месечни трошоци

Понатаму, семејствата се соочуваат со различен вид издатоци за покривање на секојдневните потреби на децата. Овие трошоци ги категоризираме во неколку групи: оброци за училиште, материјали за настава, облека и обувки, превоз до училиште и дома, набавка на лекови и додатоци во исхрана, користење на општи здравствени услуги, дополнителни училишни активности (екскурзии, фотографии и слично), посета на приватни часови или дополнителна настава и трошоци за забава и разонода (кино, родендени, излегувања со друштво и слично).

Просечните месечни трошоци за секоја од овие намени е дадена во табелата во продолжение.

Секојдневни трошоци, на месечно ниво

Табела 19

Вид на трошок	Број на одговори	Просечен месечен трошок (во денари)
Оброци за училиште	67	2.272
Материјали за настава	63	1.393
Облека и обувки	68	2.846
Превоз до училиште и до дома	26	1.212
Лекови, витамини и суплементи, општи здравствени услуги	58	1.655
Дополнителни училишни активности	63	1.893
Приватни часови/ дополнителна настава	43	2.250
Забава и разонода	67	2.541

Во врска со трошоците за облека, најголем дел од родителите (40 испитаници, односно 59 %) одговориле дека набавуваат облека на секои два до три месеци, 32 % (22 одговори) купувале облека два пати годишно, додека само 9 % купуваат облека повеќе од еднаш месечно.

Родителите од фокус групата споделуваат дека покрај формалните образовни трошоци, секојдневието со дете на училишна возраст подразбира низа постојани, често непредвидливи расходи. Тука спаѓаат ужинки, дополнителни тетратки и прибор што се купуваат во текот на годината, облека и обувки за училиште, како и ситни трошоци поврзани со активности, екскурзии или училишни настани. Се забележува дека децата често имаат свои преференции, сакаат „убави тетратки“, „квалитетни пенкала“ или „да не заостануваат од другарчињата“, што создава дополнителен притисок врз родителите.

„Сака да има убава тетратка, пристојна, уредна, да се забележат сите работи. А една тетратка е 200 денари.“ – мајка на матурантка.

„Во текот на годината постојано купувам: пенкала, темперни, блокчиња. Не е само на почетокот.“ – родител од гимназија.

Дополнително, облеката и обувките за училиште се редовен трошок, особено во есенскиот и пролетниот период кога децата растат и се потребни нови парчиња. Родителите споделуваат дека често мора да купуваат „по нешто ново“ за да ги задоволат потребите и желбите на децата, особено кога се споредуваат со врсниците.

„Само патики за физичко беа 2.500 денари, а тоа е само едно парче, не сметајќи ја обичната облека.“ – родител од Куманово.

Во категоријата на забава и разонода, родителите спомнуваат дека децата бараат средства за кино, родендени, мали подароци или активности со другарчиња. Иако овие трошоци не се формално поврзани со образованието, тие се дел од социјалниот живот на детето и често се доживуваат како неопходни за неговата интеграција и благосостојба. Важно е да се напомене дека во градовите каде нема организирано културни настани (како театар, кино) родителите плаќаат и за превоз за да можат децата да посетат кино и театар, што влијае на висината на трошоците, но и фреквентноста на ваквите посети, која е ретка.

„Секој месец има по некој роденден, не можеш да не купиш нешто, а децата сакаат да одат, да се дружат.“ – мајка на дете од 15 години.

Овие трошоци, иако не се големи поединечно, во збир создаваат значителен товар, особено кај семејства со повеќе деца. Родителите често се обидуваат да ги распоредат низ месецот, но сепак чувствуваат дека образованието и секојдневието бараат постојана финансиска поддршка.

Одмор

Во врска со потребите за одмор, резултатите покажаа дека најголем дел од родителите (81 %, 55 одговори) изјавиле дека редовно одат на летен одмор со семејството, а помал дел од нив (25 %, односно 17 одговори) одат на зимски одмор секоја година. Дистрибуцијата на одговорите за прашањата за одмор се дадени на сликата во продолжение.

Слика 11 и 12

Дали семејно одиш на лејџен / зимски одмор?

Во претходниот период, добиваат сè поголема популарност и камповите наменети за ученици, кои се организираат од страна на училиштето или други организации во текот на летниот и зимскиот период. Вкупно 21 родител одговориле дека нивното дете посетува зимски камп (31 %). Во просек, цената за зимскиот камп изнесува **12.600 денари по ученик**.

Од друга страна, заинтересираноста е повисока за летните кампови (**34 одговори, односно 50 %**). Просечната цена за посета на летен камп изнесувала **21.176 денари** по ученик.

Родителите од фокус групата споделија дека учеството на нивните деца во летни и зимски кампови, особено спортски и натпреварувачки, е значајно за личниот развој, но често претставува сериозен финансиски предизвик. Камповите и натпреварите во странство, и организирани активности преку спортски клубови или курсеви бараат високи трошоци кои ги покриваат самите семејства.

„Имаше натпревари надвор од државата, минимум 200 евра само за патување, па затоа го отпишав.“ – мајка на дете што тренира кошарка.

Во повеќето случаи, овие активности не се организирани преку училиштето, туку преку надворешни клубови или приватни иницијативи. Родителите укажуваат дека нема системска поддршка или субвенции, иако камповите се важни за социјализација, физичка активност и развој на таленти. Се спомнува и дека децата кои не можат да си дозволат вакви активности, често се чувствуваат изолирано од врсниците.

Користење дигитални уреди

Повеќе од три четвртини од анкетираниите родители на средношколци одговориле дека нивното дете има пристап до дигитален уред потребен за учење (таблет или лаптоп) (52 одговори, 76 %). Помал дел (21 %, 14 испитаници) одговориле дека детето има пристап, но користи заеднички уред. Меѓутоа, беше добиен по еден одговор дека детето нема пристап поради тоа што не е потребен уредот за учење или поради тоа што семејството нема доволно средства за набавка на уредот. Во просек, набавката на дигитален уред ги чинело семејствата 19.516 денари.

Во врска со употребата на мобилни телефони, сите родители одговорија дека нивните деца користат сопствен мобилен телефон. Во просек, се издвојуваат **728 денари** за месечна претплата за користење на мобилен телефон.

Родителите учесници на фокус групата споделија дека дигиталните уреди: лаптопи, компјутери, мобилни телефони, се неопходни за следење на наставата, особено во средното образование. Учениците ги користат за презентации, домашни задачи, интерактивна комуникација со наставниците и пристап до онлајн материјали. Во техничките и информатичките насоки, потребата е уште понагласена.

„Им кажале дека мора да купат лаптоп, зошто во училиштето сè уште нема.“ – родител од техничко училиште во Тетово.

„Наша е обврската да ги обезбедиме лаптопите и компјутерите, никој не ни помогна.“ – мајка на три деца од Прилеп.

Набавката на овие уреди претставува значителен финансиски предизвик, особено за семејства со повеќе деца. Родителите често се оставени сами да ги покријат трошоците, без институционална поддршка. Во време на пандемија, потребата за уреди се зголемила, а многу семејства морале да купат по еден уред за секое дете.

„Имавме тројца ученици дома – за сите требаше уред, сами си ги купивме.“ – родител од Струга.

Во некои општини, како Струга, родителите споделија дека имало акции за донирање компјутери за социјално загрозени семејства, но тие се ретки и најчесто ограничени на основното образование.

„Во средно школо се даваат лаптопи на реверс, ама мора да се вратат во иста состојба.“ – родител од Струга.

Мобилните телефони се исто така дел од училишните активности, особено кај гимназиските ученици, каде што се користат за интеракција со наставниците и следење на распоредот. Родителите ги покриваат и трошоците за интернет, апликации и поврзани услуги.

Перспективи за високо образование

Значаен дел од родителите (90 %) одговориле дека нивното дете има намера да го продолжи своето образование по завршување на средното училиште. Меѓутоа, иако постои намера, сите домаќинства не се во можност да обезбедат финансиски средства за покривање на трошоците за студирање. Вкупниот број родители кои изјавиле дека се во можност да ги покријат трошоците за студирање изнесува 40, односно 59 % од вкупниот број испитаници. Вкупно 27, односно 40 % од

родителите одговориле дека можат да обезбедат средства преку позајмување, односно кредит, додека еден родител има изјавено дека детето не е во можност да студира поради тоа што семејниот буџет не дозволува.

Во однос на одговорите поврзани со дополнителните приходи на детето, над 70 % од

родителите одговориле дека децата се целосно зависни од приходите на родителите. Наодите од фокус групите го потврдија ова, со тоа што родителите од градови каде има развиен туризам (како, на пример, Охрид и Струга) посочија дека децата работат за време на летото во овие градови, што позитивно влијае на нивната самостојност и финансиска писменост.

Дополнителни извори на приходи на децата

Слика 11 и 13

Дали детето има дополнителни извори на приходи?

Невидливи трошоци, видливи потреби: Родителски искуства со грижа за дете со попреченост

Со цел да се разберат дополнителните трошоци и предизвици на родителите на дете со попреченост, кои не можат целосно да се опфатат преку стандардизирани прашалници, организирана беше фокус група. За разлика од редовните трошоци за грижа на дете, овие издатоци се индивидуални, зависат од состојбата и потребите на детето, и често се непредвидливи, интензивни и долготрајни. Разговорот отвори простор за длабоко разбирање на реалноста со која се соочуваат овие семејства.

Фокус групата со родители на деца со попреченост откри длабоки системски предизвици во пристапот до здравствени, образовни и социјални услуги, како и значителни финансиски оптоварувања кои семејствата ги поднесуваат самостојно, без соодветна институционална поддршка.

Најчесто споменуван предизвик беше процесот на дијагностика, кој е долг, нејасен и често започнува преоцна. Родителите истакнаа дека

е речиси невозможно да се добие дијагноза пред шестгодишна возраст, иако симптомите се присутни многу порано. Недостигот од стручни кадри, особено надвор од Скопје, дополнително го отежнува процесот. Родителите често лутаат меѓу институции, без јасни насоки или координирана поддршка. Во многу случаи, единствената препорака што ја добиваат е да продолжат со она што веќе го прават, без проценка дали тоа е доволно или соодветно.

Пристапот до терапевтски услуги е ограничен и непредвидлив. Термините кај државни логопеди и дефектолози се кратки, често траат само 20 – 30 минути, достапни само прва смена, а листите на чекање се долги. За физикална терапија, родителите чекаат и до шест месеци, а добиваат само десет часа за период од три месеци. Поради овие ограничувања, мнозинството се принудени да користат приватни услуги. Родителите сами одлучуваат колку често да ги носат децата на третмани, бидејќи нема институционални препораки или стандарди.

Месечните трошоци за терапевтски услуги кај деца со попреченост се значајни и постојани, а често ги надминуваат можностите на семејствата. Само за основните третмани – логопед, дефектолог и физиотерапевт – родителите плаќаат по околу 8 до 9 часа месечно, со цена од 1.000 денари по час. Тоа значи дека минималниот месечен трошок за овие три услуги изнесува околу 24.000 денари. На оваа сума се додаваат и трошоците за витамини и суплементи, кои се движат меѓу 2.000 и 4.000 денари месечно. Поради различното времетраење на пакувањата, овој трошок не е секогаш ист, но останува присутен како дополнителен товар.

Во зависност од индивидуалните потреби на детето, и (не)поставената дијагноза, некои од родителите ги носат своите деца на неурофидбек терапија, која се спроведува во две сесии на секои три месеци, чини 20.000 денари по сесија, односно 40.000 денари за три месеци.

Посебниот додаток за дете со попреченост изнесува 7.980²² денари, што е значително помал од реалниот трошок. Дополнително, родителите плаќаат за гориво, активности, школарина, и во одредени периоди за специјална исхрана – на пример, безглутенска, без лактоза итн. Родителите споделија и дека сега се подостапни продуктите и со пониски цени, но пред неколку години безглутенското брашно една од мајките го набавувала 800 денари за еден килограм.

„Еден стан отиде со сите тие трошоци до 17 години, а не дека има многу ефект.“ – родител на дете со аутизам.

Образовниот систем исто така не е подготвен да ги прифати и поддржи децата со попреченост, особено оние на претшколска возраст. Родителите

се соочуваат со одбивање од градинки, без објаснување, и со недостиг од институции кои нудат индивидуална проценка и соодветна поддршка. Во еден случај, родител бил принуден да плаќа 15.000 денари месечно за приватна грижа, поради неприфаќање од јавна установа за згрижување на деца.

Законската рамка е ограничувачка: само одредени дијагнози се признати, и без нив не може да се оствари право на додаток. Родителите мора секои две години да ја потврдуваат дијагнозата, дури и кај состојби кои не се излечиви, како церебрална парализа. Процедурите се долги и исцрпувачки, што доведува многу родители да донесат одлука воопшто да не аплицираат за таа помош.

И покрај сите предизвици, родителите препознаваат вредност во одредени проекти, како „Отворете ги прозорците“, кои нудат практична и бесплатна поддршка. Сепак, овие иницијативи не се долгорочни и не можат да се сметаат за стабилна основа.

На крајот на фокус групата родителите испратија јасна порака: потребна е системска промена, вложување во кадар, воведување втора смена во државните установи кои обезбедуваат услуги од логопед, дефектолог, физиотерапевт, субвенционирање терапии, и третмани во приватни ординации преку ФЗО, воспоставување центри за рана дијагностика на попреченост, како и зајакнување на стучните знаења на професионалците, а со цел давање јасни насоки за третман и поддршка. Родителите не бараат привилегии, туку достоинствен пристап, сигурност и препознавање на реалните потреби на нивните деца.

²² eHelp.mk. (2025). Посебен додаток за дете со попреченост. Достапно на [линкот](#)

Синтеза на резултатите од анкетите и фокус групите

Вкупниот просечен месечен трошок по дете е пресметан врз основа на индивидуалните категории на расходи пријавени од родителите. Во продолжение се прикажани проценките за основните месечни издатоци на домаќинствата кои имаат дете во следните возрастни групи: од 0 до 2 години, од 3 до 6 години, од 7 до 14 години и од 15 до 18 години. Поради изразената хетерогеност на трошоците со кои се соочуваат родителите на деца со попреченост, не е извршена проценка на просечниот трошок за оваа категорија. За изработка на ваква проценка би биле потребни подетални податоци за специфичните потреби на детето и за реалните расходи на родителите, земајќи ја предвид индивидуалната состојба и карактеристиките на секое дете.

Просечен годишен трошок за дете на возраст од 0 до 2 години

При пресметката на годишниот трошок за дете на возраст од 0 до 2 години беа земени следните категории трошоци: трошоци за посета на градинка (месечна аконтација, работни материјали и средства за хигиена), храна (за дома и надвор од домот), облека и обувки, играчки и книги, набавка на хигиенски средства (надвор од градинка) и набавка на лекови, витамини и суплементи.

Просечен годишен трошок за дете на возраст од 0 до 2 години

Табела 20

Трошок	Годишен износ (во денари)
Посета на градинка (аконтација и дополнителни расходи)	34.677
Храна	33.996
Облека и обувки	23.952
Играчки и книги	16.692
Хигиенски средства	32.292
Лекови, витамини и суплементи	25.320
ВКУПНО	166.929

Вака пресметаниот просечниот годишен трошок изнесува **166.929,00 денари**, што претставува индикативна проценка на основните издатоци што ги има едно домаќинство со дете на возраст од 0 до 2 години, земајќи предвид дека сите родители не пријавиле исти типови на трошоци.

Дополнително, резултатите од анкетата и фокус групата укажаа дека кај најмладата возрастна група постојат значителни иницијални трошоци поврзани со набавка на бебешка опрема. Врз основа на достапните податоци за цени, беше утврдено дека минималниот вкупен трошок за основна бебешка опрема, вклучувајќи бебешко креветче, количка, транспортер и седиште за во автомобил, изнесува **20.700 денари**. Доколку, пак, се земат просечните цени на бебешката опрема при пресметката, наспроти минималните, вообичаениот трошок за набавка на овие четири артикли бебешка опрема изнесува **61.350 денари**. Трошоците за набавка на опрема се јавуваат во првите месеци по раѓањето на детето и претставуваат значаен дел од почетната финансиска оптовареност на домаќинствата со мали деца.

Просечен годишен трошок за дете на возраст од 3 до 6 години

При пресметката на годишниот трошок за дете на возраст од 3 до 6 години, беа земени следните категории трошоци: трошоци за посета на градинка (месечна аконтација, работни материјали и средства за хигиена), храна (за дома и надвор од домот), облека и обувки, играчки и книги, набавка на хигиенски средства (надвор од градинка), набавка на лекови, витамини и суплементи и расходи за воннаставни разонодни активности. Пресметката е дадена во табела број 21.

Просечен годишен трошок за дејџе на возраст од 3 до 6 години

Табела 21

Трошок	Просечен годишен износ (во денари)
Посета на градинка (аконтација и дополнителни расходи)	27.944
Храна (за во домот и надвор од домот)	22.608
Облека и обувки	25.032
Играчки и книги	18.000
Хигиенски средства	19.680
Лекови, витамини и суплементи	21.216
Воннаставни/разонодни активности	15.912
ВКУПНО	150.392

Вака пресметаниот просечниот годишен трошок изнесува **150.392,00 денари**, што претставува

индикативна проценка на основните издатоци што ги има едно домаќинство со дете на возраст од 3 до 6 години, земајќи предвид дека сите родители не пријавиле исти типови на трошоци.

Просечен годишен трошок за дете на возраст од 7 до 14 години (основно образование)

Вообичаените трошоци за ученик во основно општинско училиште претпоставуваме дека вклучуваат трошоци за набавка на униформа, училиштен прибор, оброци за училиште, набавка на материјали за настава, набавка на облека и обувки, превоз, лекови, витамини и суплементи и општи здравствени услуги, дополнителни училишни активности, дополнителна настава, забава и разонода и дополнителни активности (спорт, како активност која била избрана од најголем број испитаници). Вака пресметаните трошоци се дадени во продолжение.

Просечен годишен трошок за дејџе на возраст од 7 до 14 години

Табела 22

Трошок	Просечен годишен износ (во денари)
Униформи, прибор	4.891
Оброци за училиште	18.617
Материјали за настава	10.968
Облека и обувки	27.759
Превоз до училиште и до дома	4.146
Лекови, витамини и суплементи, општи здравствени услуги	16.640
Дополнителни училишни активности	13.734
Приватни часови/дополнителна настава	10.453
Забава и разонода	25.577
Дополнителни активности (спорт)	15.510
ВКУПНО	148.296

Вака пресметаниот просечниот годишен трошок изнесува **148.296,00 денари**, што претставува индикативна проценка на основните издатоци што ги има едно домаќинство со дете на возраст од 7 до 14 години, односно посетува основно училиште, земајќи предвид дека сите родители не пријавиле исти типови на трошоци.

Просечен годишен трошок за дете на возраст од 15 до 18 години (средно образование)

Вообичаените трошоци за ученик во средно општинско/државно училиште претпоставуваме дека вклучуваат трошоци за набавка на училиштен прибор, оброци за училиште, набавка на материјали за настава, набавка на облека и

обувки, превоз, лекови, витамини и суплементи и општи здравствени услуги, дополнителни училишни активности, дополнителна настава, забава и разонода, дополнителни активности

(јазични курсеви, како активност која била избрана од најголем број испитаници) и претплата за користење мобилен телефон. Вака пресметаните трошоци се дадени во продолжение.

Просечен годишен трошок за дете на возраст од 15 до 18 години

Табела 23

Трошок	Просечен годишен износ (во денари)
Училиштен прибор	3.882
Оброци за училиште	20.448
Материјали за настава	12.537
Облека и обувки	34.152
Превоз до училиште и до дома	10.908
Лекови, витамини и суплементи, општи здравствени услуги	19.860
Дополнителни училишни активности	17.037
Приватни часови/дополнителна настава	20.250
Забава и разонода	30.492
Дополнителни активности (јазични курсеви)	18.531
Мобилен телефон	8.736
ВКУПНО	196.833

Вака пресметаниот просечниот годишен трошок изнесува **196.833,00 денари**, што претставува индикативна проценка на основните издатоци што ги има едно домаќинство со дете на возраст од 15 до 18 години, односно ученик во средно училиште, земајќи предвид дека сите родители не пријавиле исти типови на трошоци.

Важно е да се нагласи дека добиените пресметки не сугерираат минимален трошок за издржување дете во различни возрастни групи. Правилната интерпретација на резултатите подразбира дека станува збор за вообичаени трошоци што ги имаат најголемиот дел од родителите, за категории на расходи кои се специфични за секоја старосна група и се прикажани одделно за секој тип на трошок.

Исто така, имајќи предвид дека истражувањето не е спроведено на национално репрезентативен примерок, резултатите не треба да се толкуваат како реални трошоци за одгледување дете на ниво на државата.

Целта на овие пресметки е да се прикаже просечниот износ што родителите опфатени со истражувањето вообичаено го издвојуваат за различни потреби на децата. Сепак, земајќи ги предвид и наодите од фокус групите, како и релативно големиот број испитаници кои учествуваа во анкетата, може да се заклучи дека ваквото сумирање на резултатите претставува значаен увид во реалните финансиски оптоварувања на родителите, иако не може да се генерализира на целата популација.

Заклучни согледувања

Во Република Северна Македонија сè уште не постои национална проценка на трошоците за одгледување дете, односно нема систематизирани податоци за употребените средства што домаќинствата ги издвојуваат за своите деца. Како резултат на тоа, недостасуваат официјални информации за животниот стандард на домаќинствата со едно или повеќе деца, особено во споредба со домаќинствата без деца.

Оваа празнина во податочната инфраструктура создава простор за произволност и арбитрарност при креирањето и имплементацијата на јавни политики кои директно ги засегаат овие категории граѓани. Отсуството на верификувани и детални податоци го ограничува потенцијалот за развој на политики базирани врз докази, што е особено значајно во области како што се образованието, здравствената и социјалната заштита, домувањето и детската благосостојба.

Воспоставувањето на редовна и методолошки конзистентна проценка на трошоците за деца би овозможило подобро таргетирање на мерките за поддршка, поефикасно распределување на ресурсите и посеопфатна анализа на социоекономските услови на семејствата во државата.

Правната рамка во Северна Македонија предвидува повеќе облици на парична поддршка за деца, но анализата покажува дека овие мерки се ограничени по обем, достапност и усогласеност со реалните

трошоци за одгледување дете. Најголем дел од правата се условени со најниски прагови на приход, што исклучува многу семејства кои иако имаат приходи над овие прагови, се соочуваат со високи трошоци и можност за сиромаштија. Износите на додатоците се утврдени административно, без директна поврзаност со возраста на детето, типот на семејство или регионалните разлики. Овие износи се усогласуваат со порастот на трошоците на живот, но не се засновани на реална проценка на трошоците за растење дете. Дополнително, не постои унифицирана методологија за проценка на трошоците по возраст, што го отежнува планирањето и таргетирањето на поддршката. Родителите укажуваат на потребата од поголема транспарентност, достапност и флексибилност на постоечките мерки, како и на вклучување на нивните гласови во процесот на креирање политики.

Иако Законот за заштита на децата и Законот за социјална заштита ги дефинираат основните принципи и права, во пракса постои јаз меѓу законската рамка и секојдневната реалност на семејствата. Овој јаз е особено изразен кај самохрани родители, семејства со повеќе деца, и домаќинства во рурални средини, кои често остануваат надвор од системот на поддршка, иако се соочуваат со висок праг на сиромаштија.

Видови парична помош предвидени во Закон за социјална заштита и Закон за заштита на деца

Вид парична помош	Износ (месечно/еднократно)	Возраст/услови за остварување
Детски додаток	1.000 ден.	За едно дете на училишна возраст
	1.600 ден.	За две или повеќе деца на училишна возраст
	1.200 ден.	За едно дете под училишна возраст
	1.900 ден.	За две или повеќе деца под училишна возраст
	1.600 ден.	За семејства со деца од мешана возраст
Посебен додаток за дете со попреченост	6.170 ден.	За дете до 26 години
	9.254 ден.	За самохран родител со дете со попреченост
	7.711 ден.	За корисници на гарантирана минимална помош со дете со попреченост
Еднократна парична помош за новороденче	5.000 ден. (еднократно)	За прво новородено дете
	20.000 ден. (еднократно)	За второ новородено дете
Родителски додаток за трето дете	8.048 ден.	За мајка со трето живородено дете, исплатлив 10 години
Додаток за образование	700 ден.	За ученик во основно образование (8.400 ден. годишно)
	1.000 ден.	За ученик во средно образование (12.000 ден. годишно)
Партиципација за згрижување/одмор	варира според услугата	За самохрани родители, корисници на гарантирана минимална помош, или по природна непогода

Иако детскиот додаток е формално предвиден како поддршка за сите деца, во пракса тој е достапен само за домаќинства со екстремно ниски приходи. Според законските критериуми, правото го остваруваат семејства чии просечни месечни приходи не надминуваат 6.800 денари, зголемени според еквивалентна скала (1.0 за прв возрасен, 0.5 за втор, 0.3 за секое дете). Така, четиричлено семејство (двајца родители и две деца) мора да има вкупен месечен приход под 14.280 денари за да се квалификува – што е значително под минималната плата и далеку од реалните трошоци за одгледување дете. Овој праг го ограничува додатокот на најсиромашните семејства, исклучувајќи ги сите оние кои, иако не се формално сиромашни, сепак се соочуваат со висока можност на сиромаштија и високи и повторливи трошоци.

Важно е да се напомене и дека иако законски образованието треба да е бесплатно, сепак родителите се соочуваат со високи трошоци, како во однос на материјалите за работа кои ги обезбедуваат, учебниците, превозот, хигиенските

материјали и други трошоци кои се поврзани со образовниот процес.

Иако згрижувањето и воспитувањето на децата од предучилишна возраст е формално уредено како облик на детска заштита, наодите покажуваат дека пристапот до квалитетна и достапна грижа е ограничен. Во многу општини нема доволно јавни градинки, а приватните установи се финансиски недостапни за голем дел од семејствата. Родителите кои користат јавна градинка, плаќаат месечна аконтација која најчесто изнесува околу 1.500 денари, но дополнително се соочуваат со трошоци за дополнителни работни материјали (трошок кој е еднократен и се движи од 1.000 до 1.500 денари) и месечни трошоци за хигиена и дополнителни активности, кои се движат од 500 до 1.000 денари. Овие трошоци не се системски регулирани и често варираат по градинка, што создава нееднаквост и финансиски притисок, особено кај семејства со повеќе деца. Ваква состојба на недостапност на државни градинки, особено ги погодува самохраните родители/еднородителски семејства

и домаќинствата со ниски приходи, што укажува на потреба од проширување на капацитетите, унифицирање на условите и обезбедување на финансиски пристапна и квалитетна грижа за сите деца во предучилишна возраст.

Иако основното и средното образование во Северна Македонија формално се уредени како бесплатни и задолжителни, наодите од анкетата и фокус групите покажуваат дека родителите сè уште сносат значителни трошоци дури и за основни образовни потреби. Во пракса, семејствата редовно купуваат учебници, тетратки, прибор, фотокопии, хигиенски материјали и опрема за настава по физичко и ликовно образование. Учебниците, иако треба да бидат обезбедени од училиштето, многу често се добиваат во лоша состојба – премногу уништени за да можат да се користат – или воопшто не се добиваат, што ги принудува родителите да се снаоѓаат на различни начини, најчесто фотокопирајќи ги во боја што претставува дополнителен трошок. Понатаму, униформите претставуваат уште еден трошок: во некои општини се обезбедуваат бесплатно, додека во други родителите ги плаќаат, што создава нееднаквост и укажува на потреба од унифицирање на концептот за бесплатно образование. И покрај тоа што хигиената е основен предуслов за безбедна и здравствено соодветна средина во образовните установи, наодите од теренот покажуваат дека трошоците за хигиенски материјали речиси целосно паѓаат на товар на родителите. Во градинките, основните и средните училишта, родителите редовно купуваат сапуни, тоалетна хартија, влажни марамчиња, средства за чистење и други потрошни материјали, често по договор со воспитувачи или наставници. Овие трошоци не се формално признати во рамките на образовниот систем, но се повторуваат месечно и создаваат дополнителен финансиски притисок врз семејствата, особено кај оние со повеќе деца.

Дополнително, дигиталните уреди и интернет-пристапот стануваат сè поважни за следење на наставата, особено во повисоките одделенија. Сепак, нивната набавка и одржување е целосно на товар на семејствата. Родителите сами купуваат телефони, лаптопи и плаќаат интернет, без институционална поддршка или субвенции. Во повеќе случаи, наставата подразбира дигитална достапност како предуслов, но без обезбедени ресурси од страна на училиштата, што создава нееднаквост во пристапот до образовни содржини и дополнително ги оптоварува семејствата со ограничен буџет.

Голем дел од овие трошоци не се еднократни, туку се повторуваат во текот на целата учебна година, што

го доведува во прашање принципот на „бесплатно образование“ и создава нееднаквост во пристапот до квалитетно учење, особено за децата од семејства со пониски приходи. Ова ја потврдува потребата од реформа на критериумите за пристап, заснована на реални трошоци и универзална поддршка, која ќе ги препознае сите семејства што се соочуваат со економски товар при одгледување дете.

На крај, трошоците за бебешка опрема во првите месеци од животот се значителни и често ги надминуваат износите на еднократната парична помош што ја обезбедува државата. Според анализата, основната опрема – како креветче, количка, транспортер и седиште за автомобил – чини од 15.000 до 30.000 денари, зависно од квалитетот и брендот. Дополнително, месечните трошоци за пелени, влажни марамчиња и други хигиенски производи изнесуваат 3.000 – 5.000 денари. Трошокот се зголемува ако се користи адаптирано млеко. Во споредба, еднократната помош за првородено дете изнесува 5.000 денари, а за второ 20.000 денари — што значи дека државната поддршка покрива само мал дел од реалните трошоци, особено кај семејства кои немаат поддршка од друго место (позајмување на веќе користена бебешка опрема, подароци и сл.). Ова укажува на потребата од ревизија на висината и структурата на додатоците за новороденчиња, во согласност со реалните пазарни цени и потреби.

Родителите на деца со попреченост се соочуваат со комплексни, индивидуализирани и долготрајни трошоци кои значително ги надминуваат износите на постоечките додатоци. Основните терапии – логопед, дефектолог, физиотерапевт – чинат над 20.000 денари месечно, а дополнителните трошоци за суплументи, транспорт, специјална исхрана и приватна грижа дополнително го оптоваруваат семејниот буџет. Процесот на дијагностика е долг, нејасен и често започнува преоцна, особено надвор од Скопје, каде недостигот од стручни кадри и координирана поддршка ги принудува родителите да лутаат меѓу институции без јасни насоки. Пристапот до јавни терапевтски услуги е ограничен, со кратки термини, долги листи на чекање и недоволна фреквенција, што ги принудува семејствата да користат приватни услуги чија цена е многу висока. Законската рамка признава ограничен број дијагнози и бара редовно обновување на документи, дури и кај состојби кои не се излечиви, што создава административен товар и демотивација кај родителите воопшто да аплицираат за државна помош. Иако постојат позитивни иницијативи, тие се недоволни и неодржливи како долгорочна основа за поддршка.

Препораки

Препорака: Дополнување на Анкетата за потрошувачка на домаќинствата во Северна Македонија

1. Вклучување прашања за број и возрасни групи на деца во Прашалникот за домаќинствата – Прашалникот за домаќинствата што се користи во статистичкото истражување да се прошири со јасни и стандардизирани прашања кои го бележат бројот на деца и нивната возраст. Ова ќе овозможи разграничување на домаќинствата според присуството и составот на децата, што е предуслов за целни анализи на потрошувачката и за мерење на влијанието на трошоците поврзани со различните животни циклуси на децата.
2. Воведување дневник за потрошувачка класифициран по класа и поткласа – Покрај на ниво на група и класа, во согласност со COICOP, да се дополни Дневникот за домаќинствата со прашања на ниво на класа и поткласа. Така евидентираните податоци ќе овозможат подобра можност за агрегација и дисагрегација по видови стоки и услуги, полесна идентификација на трошоци специфични за деца и покомплексни анализи по возрасни групи и категории.

Препорака: Редовно и навремено објавување на индикаторите за сиромаштија

Неопходно е стапката на сиромаштија да се објавува редовно и без застој, со ажурирања најмалку на годишно ниво во Макстат базата. Последниот податок за стапката на сиромаштија, објавен во Макстат базата, се однесува на 2020 година. Ова претставува предизвик при следењето на трендовите и оценка на влијанието на социоекономските промени, како и јавните политики и мерки од областа.

Препорака: Унапредување на правната рамка и критериумите за пристап

Да се ревидираат праговите за остварување права, со цел да се опфатат и семејства кои иако не се под прагот на сиромаштија, сепак се соочуваат со високи и повторливи трошоци за одгледување дете. Истовремено, потребно е износите на додатоците да се поврзат со реалните трошоци за растење дете, наместо да се утврдуваат административно. Поддршката треба да биде заснована на пазарни проценки и редовно усогласувана, со цел да ги одразува актуелните потреби на семејствата според возраста на детето, типот на домаќинство и регионалните разлики.

Препорака: Воведување универзален детски додаток и проценка за „Минимална кошничка за грижа на дете“

Универзалниот детски додаток, како што го промовира и УНИЦЕФ²³, претставува основна алатка за намалување на детската сиромаштија и зајакнување на социјалната сигурност на семејствата. Тој обезбедува редовна, предвидлива финансиска поддршка за секое дете, независно од социоекономскиот статус на семејството, и служи како признание дека грижата за дете е општествено вредна и економски значајна. Врз основа на овој концепт, предлогот за минимална кошничка за грижа за дете има за цел да дефинира основен праг на месечни трошоци поврзани со храна, хигиена, облека, здравствена заштита, образовни потреби и – суштински – сигурно и пристојно домување. Вклучувањето на домувањето како дел од кошничката ја признава реалноста дека стабилниот дом е предуслов за здрав развој, учење и психосоцијална благосостојба на детето. Универзалниот пристап овозможува едноставност, транспарентност и намалување на стигмата, додека кошничката обезбедува конкретна, контекстуализирана рамка за проценка на реалните потреби на децата и нивните семејства.

²³ UNICEF: Universal Child Benefits in Europe and Central Asia достапна на [линкот](#)

Во контекст на обезбедување универзален детски додаток, добро е да се споменат Шведска и Германија. Шведска обезбедува повеќе типови поддршка за децата и родителите, меѓу кои е и универзалниот детски додаток (barnbidrag), кој не е условен со приходот во семејството и се дава за секое родено дете до 16-годишна возраст. Во 2024 година овој надоместок изнесувал 1.250 SEK, односно 125 ЕУР на месечно ниво. Понатаму Германија нуди неколку позитивни примери за финансиска поддршка на семејства²⁴, особено оние во социјален ризик, преку системот на детски додатоци, дополнителни надоместоци и таргетираните програми.

Kindergeld претставува основен месечен

детски додаток, достапен за секое дете без оглед на приходите на семејството. Во 2025 година, износот изнесува 250 евра месечно за првите две деца, а се зголемува за третото и понатаму. Овој додаток го користат и семејства со ниски приходи, вклучително и самохрани родители, бегалци и странци со регулиран престој, со што се обезбедува универзална и правично насочена поддршка за растење деца.

Kinderzuschlag е дополнителен месечен

додаток, наменет за семејства со ниски приходи кои не ги исполнуваат условите за социјална помош, но сепак имаат финансиски тешкотии. Се исплаќа покрај основниот детски додаток (Kindergeld), со максимален износ од 185 евра месечно по дете. Примената е поедноставена, а новите правила овозможуваат постепено намалување на додатокот при зголемување на приходот, наместо негово целосно укинување – со што се поттикнува финансиска стабилност и се избегнува нагло губење на поддршката.

Elterngeld (надомест за родителство) е

финансиска поддршка за родители во Германија по раѓање на дете, со цел да се овозможи грижа за новороденчето без загуба на основен приход. Износот се пресметува врз основа на претходниот месечен приход на родителот, и се исплаќа до 12 месеци, или до 14 месеци ако двајцата родители го делат родителското отсуство. Дополнителните варијанти – ElterngeldPlus и Partnerschaftsbonus – овозможуваат поголема флексибилност: ElterngeldPlus се исплаќа во помал износ, но за подолг период, особено корисно за родители кои работат со скратено работно време; Partnerschaftsbonus нуди дополнителни четири месеци поддршка ако двајцата родители работат со скратено

работно време во истиот период. Овие мерки го поттикнуваат заедничкото родителство и ги намалуваат финансиските бариери за грижа во првите месеци од животот на детето.

Wohngeld е субвенција за домување, наменета за семејства со ниски приходи кои не примаат основна социјална помош (SGB II), но сепак имаат тешкотии во покривање на трошоците за кирија. Овој надомест се доделува за дел од месечните трошоци за живеалиште, и може да се комбинира со други форми на поддршка, како Kinderzuschlag, со што се овозможува поголема финансиска стабилност за ранливите домаќинства. Мерката е дел од пошироката стратегија за спречување сиромаштија и обезбедување пристоен животен стандард.

Bildung und Teilhabe – Пакет за образование и учество.

Овој пакет обезбедува финансиска поддршка за деца и млади од семејства со ниски приходи, со цел да се овозможи нивно целосно учество во образовниот и социјалниот живот. Вклучува покривање трошоци за училишни материјали, училишни екскурзии, оброци во училиште, приватни часови, како и спортски, музички и културни активности. Право на оваа поддршка имаат деца чии семејства примаат социјална помош, Kinderzuschlag или Wohngeld. Програмата е дизајнирана да ги намали бариерите за учество и да го поддржи развојот и интеграцијата на децата во заедницата.

„Минимална кошничка за грижа на дете“ како методолошка проценка пак, треба да ги вклучува основните трошоци за хигиена, исхрана, здравствена заштита, облека, едукација и соодветно домување, прилагодени според развојните потреби на детето. Таа би се ажурирала годишно, врз основа на пазарни цени и препораки од релевантни институции.

Воведувањето на „Минимална кошничка за грижа на дете“ како национална проценка е неопходен чекор кон поефикасно и правично креирање на социјални мерки. Овој концепт е особено важен затоа што постојните прагови за пристап до детски додаток не ја одразуваат реалната економска состојба на семејствата, а многу домаќинства остануваат без поддршка и покрај тоа што се соочуваат со објективни и континуирани потреби. Дополнително, во моменталниот систем отсуствува транспарентен механизам за проценка на трошоците поврзани со родителството, што го отежнува планирањето и таргетирањето на поддршката.

²⁴ Германско Сојузно министерство за семејство, постари лица, жени и млади (BMFSFJ). (2023). Додаток за деца – Дополнителен надоместок на Kindergeld за семејства со ниски приходи. достапно на [линкот](#)

Очекуваните придобивки од воведувањето на оваа проценка се повеќекратни: подобро таргетиран и правично распределени социјални мерки, појасна проценка на ефектите од инфлацијата врз семејствата, како и зголемена доверба во институциите преку транспарентност и отчетност. Овој чекор би придонел кон социјално поправеден систем кој ги препознава и одговара на реалните потреби на децата и нивните семејства.

Препорака: Подобрување на пристапот до предучилишна грижа

Потребно е проширување на капацитетите на јавните градинки, особено во рурални и урбани средини каде не постојат градинки или пак, постои поголема побарувачка од постојните капацитети, со цел да се обезбеди пристапна и квалитетна грижа за сите деца од предучилишна возраст. Истовремено, неопходна е стандардизација на месечните аконтации и алоцирање на финансиски средства од општините за покривање на дополнителните трошоци – како хигиенски материјали, активности и работни материјали, кои незаконски се наплаќаат од родителите – со цел да се намали финансискиот товар врз семејствата. Дополнително, потребно е развивање таргетиран мерки за поддршка на самохрани родители и домаќинства со ниски приходи кои се особено погодени од недостапноста и трошоците за згрижување.

Во отуство на градинки една од мерките може да биде и субвенција за вклучување на децата во приватни градинки, а по примерот на Србија, каде оваа мерка се обезбедува од страна на буџетот на општините кои плаќаат 80 % од цената за приватната градинка, додека родителите плаќаат максимум 20 %²⁵.

Во руралните средини да се размислува за нестандартни начини на згрижување, каде ќе се искористат постоечки (општински) објекти кои би се пренамениле за грижа на помал број деца. Исто така, да се размислува за згрижување на мали групи во семејни услови, преку вработување на неактивното работноспособно население. Да се размислува иновативно и да се зборува со локалната заедница, за заедничко изнаоѓање решение за згрижувањето на деца.

Неформалната грижа за децата во предучилишна возраст преку неплатениот труд на бабите и дедовците треба да се формализира како начин на

згрижување на децата и да се надомести од страна на државата, односно општината. Во овој дел може да се следи примерот на Хрватска, каде веќе два града (Самобор и Крижевци) даваат надомест за бабите и дедовците кои се грижат за децата кои биле одбиени од градинка поради пополнети капацитети. Износот кој го добиваат е од 250 евра во Крижевци, односно 360 евра во Самобор.

Препорака: Реализација на концептот за бесплатно образование

Потребно е да се обезбеди навремено доставување учебници и работни материјали во употреблива состојба, со цел да се спречи дополнителниот трошок за родителите. Истовремено, неопходно е унифицирање на политиките за училишни униформи и алоцирање на финансиски средства од општините за нивна набавка, како и за набавка на други материјали потребни за следење на наставната програма, со што ќе се елиминираат скриените трошоци што ги сносат семејствата. Дополнително, хигиенските материјали во сите образовни установи треба да бидат буџетски покриени, како што предвидува и самата законска рамка, а претставува и основен предуслов за безбедна и достоинствена средина за учење.

Препорака: Развивање програми за згрижување на деца во основно образование до 10-годишна возраст

Потребно е да се развијат бесплатни програми за згрижување на деца во основно образование до 10-годишна возраст од самото училиште, со оглед дека сегашното решение со грижа во градинките не функционира и родителите се изложени на трошоци за згрижување на децата или пак, на неплатен труд од страна на родителите или други членови на семејството.

Препорака: Бесплатен спорт

Концептот бесплатно образование треба да ги опфати и спортските и рекреативните активности како бесплатни активности, со оглед дека во голем дел родителите пријавија значителни трошоци за спортски и рекреативни активности.

Препорака: Училиштен оброк

Дел од родителите самите побараа како препорака да се внесе обезбедување училиштен оброк, а по примерот на студентскиот оброк како мерка воведена од страна на државата, со оглед дека надоместокот за храна во основното и средното образование, повторно, претставува сериозен трошок за родителите.

²⁵ Подетално може да се види на: European Social Charter – Serbia, March 2024, [1680aedd1a](#)

Препорака: Поддршка за дигитална достапност

За да се обезбеди еднаков пристап до образование во современи услови, неопходно е воведување програми за субвенционирана набавка на дигитални уреди и интернет за ученици, со посебен фокус на семејства со ниски приходи и повеќедетни семејства каде потребата од техничка опрема е зголемена, а финансиските можности се ограничени. Овие мерки се клучни за надминување на дигиталниот јаз и за спречување образовна нееднаквост.

Препорака: Ревизија на додатоците за новороденчиња

Потребно е зголемување на еднократната парична помош за новородено дете, во согласност со реалните пазарни трошоци за основна бебешка опрема и хигиенски производи. Дополнително, неопходно е воведување таргетирана поддршка за семејства кои немаат можност за пренамена на опрема – како што се семејства со прво дете, самохрани родители и домаќинства во социјален ризик – со цел да се обезбеди достоинствен почеток на родителството и еднаков пристап до

основните потреби за новороденчиња. Во овој дел треба да се следи примерот на Србија, која во 2024 година спроведе значителни измени во Законот за финансиска поддршка на семејства со деца, со цел да ја зајакне поддршката за новите родители и да придонесе за подобрување на демографската состојба. Новите мерки предвидуваат зголемување на износите на еднократната парична помош за прво, второ, трето и четврто дете. Мајките кои се државјани на Србија и живеат во земјата, имаат право на овие додатоци кои покриваат значителен дел од трошоците за новороденче. Исплатите изнесуваат приближно 3.300 евра за прво дете, 2.870 евра за второ, 17.220 евра за трето и 25.830 евра за четврто дете – суми што претставуваат од шест до педесет минимални плати, зависно од редоследот на детето.

Препорака: Зголемена висина на издршката за деца

Подобрување на судската пракса во однос на определувањето на висина на издршка во согласност со потребите на децата, врз основа на реалните трошоци за дете (прехрана, сместување, здравство, образование).

